

Knæk koden

**for it- og techfagets
fremtid**

Undersøgelse af ligestilling, seksuel
chikane og trivsel på it-studier blandt
PROSAs medlemmer

PROSA

Undersøgelse udarbejdet af KVINFO for PROSA

Rikke Voergård-Olesen, Rebekka Mahler,
Sofie Birkedahl Scheel & Katrine Søndergaard

Layout: Victor Ovesen

Februar 2020

Indhold

1	Resumé	6
	Forekomst og karakter	7
	Konsekvenser	8
2	Introduktion	9
3	Anbefalinger	11
4	Baggrund	14
	Metode	16
	Analysespørgsmål	17
	Begreber og ordvalg	17
	Udfordringer ift. at undersøge seksuel chikane og kønnede krænkelser	19
	Spørgeskemaundersøgelsen	21
	Kvalitative interviews	21
5	Omfang og karakter	24
	Krænkelser på it-studiesteder	24
	Seksuel chikane versus konkrete krænkelser – fokus og eksempler er vejen frem	28
	Kønsforskelle	29
	Kønnede krænkelser – stereotype kønsopfattelser	32
	Verbal seksuel chikane	34
	Voldtægtsjokes som god værkstedshumor	35
	Er en joke en joke? – intention kontra virkning	36

6

Fysisk seksuel chikane	36
Hvor kan de studerende gå hen, når de bliver krænket?	37
Hvem krænker?	39
Modstand mod fokus på seksuel chikane og ligestilling	40
Konsekvenser	42
Trivslen blandt de studerende	42
Copingstrategi: at holde sig væk fra studiet	44
Copingstrategi: baggy jeans og flere lag tøj	45
Når man siger fra	46
Kvinder kan ikke kode	49
Talenttab	51
Konklusion	52
Bilag 1	57
Bilag 2	58
Bilag 3	59

Resumé

På vegne af PROSA har KVINFOs videnscenter undersøgt udfordringer og forandringspotentialer vedrørende trivsel og ligestilling for it-studerende blandt PROSAs medlemmer med fokus på sexisme, seksuel chikane og kønskrænkende adfærd. Analysen er udarbejdet med afsæt i en survey og en række kvalitative interviews med it-studerende PROSA-medlemmer. Med rapportens resultater peger vi på behovet for at iværksætte indsatser, som forebygger chikane og krænkende adfærd på IT-studier, og vi giver en række anbefalinger til it-studiestederne og andre aktører.

Undersøgelsen er udarbejdet sideløbende med en undersøgelse (Knæk tonen – og koden for flere kvinder i it-faget) om forholdene inden for it-faget blandt PROSAs beskæftigede medlemmer. Flere af de kulturelle tendenser inden for it-studiemiljøer går igen i undersøgelsen for beskæftigede PROSA-medlemmer, fx forekomsten af stereotype forestillinger om køn og kompetencer. Vi kan dermed konstatere en sammenhæng mellem den kultur, som lever på it-studierne, og den kultur, som lever på arbejdspladserne. Påvirkningen går begge veje. På den ene side beretter studerende om gæsteforelæsere fra erhvervslivet, som fortæller, at "de kvindelige studerende kommer til at arbejde for de mandlige studerende i deres fremtidige arbejdsliv", og kvindelige studerende har i praktikophold på virksomheder oplevet at blive mødt med kønnede stereotyper, hvilket har indflydelse på deres forventninger til en fremtidig karriere inden for faget. Og på den anden side kan vi pege på, at de normer for køn, som de studerende etablerer gennem deres uddannelse, bæres med ud på arbejdspladserne.

Forekomst og karakter

Undersøgelsen viser, at der ifølge studerende på nogle it-studier forekommer seksuel chikane og kønskrænkende adfærd, hvilket resulterer i et miljø præget af begrænsende kønsstereotype normer, en seksualiserende omgangstone og fysiske krænkelse.

Adspurgt om en række konkrete krænkende hændelser er det over en tredjedel (36,8 pct.) af de kvindelige respondenter og 7,5 pct. af de mandlige respondenter i undersøgelsens survey, som svarer ja til at have været udsat for en eller flere af disse. Den mest udbredte type af krænkelse, som kvindelige respondenter angiver at være udsat for, er kønskrænkende adfærd. Her angiver hver fjerde kvindelige studerende (24,3 pct.) at have været udsat for krænkende eller nedladende kommentarer om deres køn, mens det samme gør sig gældende for 1,3 pct. af mændene. Herefter følger krænkende kommentarer om krop, seksualitet eller udseende, som 16,8 pct. af kvinderne og 2,5 pct. af mændene angiver at have været udsat for. Den tredje mest udbredte type af krænkelse er uønskede fysiske berøringer, omfavnelser eller kys, som 12,2 pct. af kvinderne og 1,7 pct. af mændene svarer, at de har været udsat for.

Undersøgelsen viser også, at flere studerende er i tvivl om, hvad seksuel chikane og kønskrænkende adfærd er. Og når der sættes fokus på emnet, enten gennem en undersøgelse som denne eller ved temaarrangementer om sexisme, kommer flere i tanke om hændelser med seksuel chikane og kønnede krænkelse, som de havde glemt eller gemt væk.

Hertil peger undersøgelsen på, at der er betydelige barrierer ift. at gøre noget ved problemet med seksuel chikane og kønskrænkende adfærd pga. latterliggørelse og delegitimering af problemet blandt de it-studerende. Nogle studerende beretter om, at når de på studiet over for medstuderende eller undervisere fortæller, at de ikke bryder sig om omgangsformerne, eller siger fra over for krænkelse, mødes de af omgivelserne med kommentarer om, at "man skal kunne tage en joke" og opfordringer til ikke at være så "fintfølende". Desuden peger undersøgelsen på, at studerende, som udsættes for krænkelse, lades i stikken på flere studiesteder. Fx fortæller en studerende, at "når man siger fra eller går videre med det, er det ikke ensbetydende med, at der bliver gjort noget ved det." En tendens fra

Introduktion

de kvalitative interviews er, at de studerende fortæller, at der ikke er hjælp at hente fra studiestedet, når de fortæller om krænkelserne. Det er hverken nemt eller omkostningsfrit at tale om krænkelserne, og problemets omfang og alvor lever derfor et skyggeliv på flere uddannelsessteder.

Derfor er undersøgelser som denne afgørende for at indsamle viden om problemets omfang, karakter og konsekvenser. Det giver en solid platform for at forandre og forbedre forholdene på it-studierne. Et eksplicit fokus gør det legitimt og muligt overhovedet at tale om og identificere seksuel chikane og kønnede krænkelser.

Konsekvenser

På nogle studiesteder synes krænkelserne at være et vilkår, som de studerende må leve med på trods af store personlige konsekvenser. Flere af de kvindelige informanter fra de kvalitative interviews beretter om, at krænkelserne medvirker til, at de føler sig utilpasse på studiet, og at de vælger at holde sig væk fra studiestedet så meget som muligt. Andre fortæller, at de holder sig væk fra sociale aktiviteter på studiet, da de her udsættes for verbal seksuel chikane, kønnede krænkelser og i nogle tilfælde også uønskede berøringer.

Stereotype forestillinger om kvinder og mænd, herunder at kvinder ikke har it-kompetencer, udfolder sig på flere studiesteder på måder, der ekskluderer kvindelige studerende. Flere af de kvindelige studerende har i en vis udstrækning lært at affinde sig med krænkelserne. De sættes i en svær situation med begrænsede valgmuligheder, hvis de vil fortsætte med at studere it. Det har betydning for deres læring, deres netværk, og for, om de kan se nogen fremtidsmuligheder inden for it-faget.

Undersøgelsen underbygger desuden forskning, der viser, at krænkelserne ikke alene går ud over dem, der er direkte berørt (se fx Miner-Rubino & Cortina 2007). Et studiemiljø med krænkelser og stereotype kønsforestillinger har indflydelse på alle studerendes trivsel, uanset køn. Det er dyrt for samfundet, når unge fravælger it-uddannelser på grund af studiets eller fagets ry, og når studerende falder fra studiet på grund af seksuel chikane eller kønskrænkende adfærd.

It-faget i Danmark er fortsat meget kønsskævt, og på trods af, at en nyere opgørelse fra fagforbundet PROSA viste, at optaget af kvinder på it-uddannelserne er steget med 21 pct. siden 2016, går udviklingen langsomt. Blot hver fjerde ansatte i it-faget er kvinde (se bilag 3), mens de seneste tal fra Dansk Erhverv viser, at kun 27 pct. af de indskrevne på it-uddannelserne er kvinder (Eriksen & Madsen 2019). Det er langt fra nok, hvis vi skal skabe vækst i faget. I et større perspektiv er det en udfordring for Danmark, at der er for få kvinder og for lidt diversitet i it-faget.

Der er med andre ord behov for at øge antallet af kvinder i faget, og det kræver en anderledes og aktiv indsats. It-løsninger er nødvendige på alle områder i samfundet, og det er derfor vigtigt, at også kvinder er med til at udvikle de løsninger, vi har behov for. Dét kræver imidlertid, at kvinderne ikke falder fra undervejs i studiet eller senere søger væk fra faget.

EVA (Danmarks Evalueringsinstitut) peger i en ny undersøgelse på, at flere kvinder end mænd har negative følelser i relation til studiet, og det har en stærk sammenhæng med frafaldsrisikoen de første to år af studiet (EVA 2019). Høj trivsel og et godt studiemiljø er vigtigt og hænger sammen med fravær af krænkelser. Derfor er det problematisk, når problemer med krænkende adfærd og seksuel chikane er vanskelige at adressere og svære at tale om, fordi området stadig er tabuiseret, og fordi det mange steder stadig anses for at være den krænkedes eget problem og måske også skyld, hvilket kan medføre en følelse af skam hos vedkommende.

Seksuel chikane og krænkelser i relation til køn på de danske studiesteder er et underbelyst problem. Det skyldes dels et manglende fokus på eller prioritering af problemet, dels mangelfulde metoder til at undersøge det samt mangelfulde eller forkerte løsninger.

Der er mange gode grunde til at forebygge seksuel chikane og krænkelser i relation til køn og til at ændre studiekulturerne, så de bliver mere inkluderende. Trivsel og øget ligestilling går hånd i hånd. Denne undersøgelse peger på et kæmpe potentiale for at forandre studiekulturerne, så man ikke skyder dele af både den kvindelige og mandlige talentmasse fra sig – men i stedet byder alle indenfor.

TAK

Stor tak til PROSAs medlemmer for at besvare vores lange survey, og endnu større tak til alle dem, der har stillet op til interviews og delt deres erfaringer, oplevelser og refleksioner med os. Undersøgelsens fokus er et emne, der vækker affekt og kraftige reaktioner. Der har fra nogle studerende været stærk utilfredshed med surveyen og med, at PROSA beskæftiger sig med køn og ligestilling. Men vi har også hos mange medlemmer mødt en stærk vilje til at forandre faget samt en stor glæde ved og taknemmelighed for, at fagforeningen PROSA har valgt at sætte fokus på problemet.

Den nye viden, som undersøgelsen her præsenterer – samt de mange og stærke reaktioner fra studerende – bekræfter budskabet: Hvis man vil have flere talenter, herunder kvinder, og mere diversitet i it-faget, kommer man ikke uden om at sætte fokus på og forebygge seksuel chikane og kønskrænkende adfærd og at iværksætte kulturforændrende tiltag på studiestederne.

Anbefalinger

For at forbedre studiemiljøet og øge ligestilling i it-faget er det vigtigt at bryde med stereotype og snævre kønsnormer, som er med til at skabe betingelser for og legitimere seksuel chikane og kønnede krænkelser. Det gælder fx forældede forestillinger om, at mænd har medfødt interesse og flair for teknik, mens kvinder er mere æstetisk anlagte og ikke kan kode. Fordomme skal af vejen, så stereotyper ikke spænder ben for piger og kvinder, der vil en teknisk vej.

Det kræver, at it-studiestederne adresserer kønsstereotyper og seksuel chikane samt de negative konsekvenser, det har for de studerende og for faget. Dertil kræver det, at de prioriterer kulturforændrende tiltag og inkluderer ansatte og studerende af alle køn. For at iværksætte kulturforandringer må personalet på it-studiesteder forstå problematikkerne. Indsigt i, hvordan seksuelle og kønnede krænkelser skaber et utrygt og dårligt studiemiljø, er nødvendig for, at de relevante aktører ikke bare forstår vigtigheden af forandringer, men også at de samtidig klædes på til at medvirke til de nødvendige forandringer. For at skabe nye normer på studiestederne må der såvel oplysning, regler/rammer og uddannelse til. Studiestederne kan herunder med fordel i deres fremtidige strategier for at skabe trivsel og inklusion for alle studerende udarbejde politikker for fx seksuel chikane og adressere regler for alkohol i forbindelse med studiet, fx ved studiestartsarrangementer og studieture. Det vil hertil være hensigtsmæssigt, at såvel ledelse, tutorer og fast personale gennemgår træning i at agere normforændrende. I sidste ende handler det om at skabe succes historier om gode inkluderende it-studier og et it-fag for alle talenter.

Konkret anbefaler vi på baggrund af undersøgelsen, at studiestederne:

- *Sørger for løbende at undersøge de studerendes trivsel, herunder at undersøge forekomst og konsekvenser af seksuel chikane og kønskrænkende adfærd.*
- *Sætter fokus på og signalerer nul-tolerance over for seksuel chikane og kønskrænkende adfærd blandt både ansatte og studerende gennem regelsæt og politikker om god etisk adfærd i dagligdagen, på studieture, til introduktionsaktiviteter og til sociale arrangementer.*
- *Opsætter retningslinjer for, er ansvarlige for og holder hånd i hanke med studiestartsarrangementer, herunder sørger for at rusture foregår under trygge forhold for alle studerende.*
- *Iværksætter, at ledelse og undervisere klædes på igennem normkritisk træning og får værktøjer til at håndtere kønsstereotyper og krænkende adfærd.*
- *Opsætter retningslinjer og stiller krav til gæsteforelæsere om at undgå at forskelsbehandle pga. køn, etnicitet, seksuel orientering mv., og evt. etablerer samarbejder med brancheforeninger eller virksomheder om kurser til eksterne undervisere.*
- *Sørger for at etablere og synliggøre støtte, vejlednings- og klageinstanser på studierne, som de studerende nemt kan komme anonymt i kontakt med, og tager livtag med tabuiseringen af ofre for seksuel chikane og kønskrænkende adfærd for at gøre det lettere for ofre at opsøge hjælp.*
- *Udarbejder og gennemfører planer for inklusion og ligestilling blandt medarbejderne, herunder medtænker diversitet i rekruttering, så de studerende ikke næsten udelukkende oplever at blive undervist af mandlige it-faglige. Dette gælder også gæsteforelæsere, der kommer fra erhvervslivet.*
- *Bidrager til en fælles fortælling, hvor it-studiet er for alle – og hvor alle køn inddrages og involveres i denne fortælling.*

Derudover har flere af de studerende, vi har talt med, efterlyst, at studiestederne støtter (frem for modarbejder) netværk for kvindelige it-studerende. It-studiesteder kan ikke alene løfte opgaven med at forandre de kønsstereotype normer, som medfører forskelsbehandling, seksuel chikane og kønskrænkende adfærd.

Dannelse af kønsstereotyper starter længe før, de studerende begynder på en it-uddannelse. Derfor understreger rapporten også vigtigheden af, at børneinstitutioner og skoler iværksætter målrettede indsatser for at komme kønsnormative forventninger til børn til livs. En konkret anbefaling på baggrund af rapporten er, at eksisterende personale i institutioner og skoler efteruddannes og klædes på til at takle egne og børns stereotype forventninger til køn. Det samme gælder studievejledere.

Fagforeningen PROSA, som også inkluderer it-studerende, kan skubbe på udviklingen mod at gøre faget mere mangfoldigt.

Konkret anbefaler vi på baggrund af undersøgelsen, at PROSA:

- *Sikrer kompetente rådgivnings- og støttetilbud til studerende, som udsættes for seksuel chikane og kønskrænkende adfærd.*
- *Giver alle materialer og tilbud til studerende (hjemmeside, tryksager, arrangementer og kurser for studerende mv.) et normkritisk eftersyn, fx om fotos, illustrationer og tekster er mangfoldige og fri for stereotyper.*
- *Igangsætter Kulturforandrer-uddannelse som et tilbud til studerende, som ønsker at få redskaber til at forandre kulturen på deres studiesteder og at støtte andre studerende i det samme.*

Baggrund

Undersøgelsens survey er udsendt til alle PROSAs 3979 studerende på videregående uddannelser, og 429 har besvaret den.

Samlet set har 10,8 pct. af de adspurgte besvaret undersøgelsen, hvilket er lavere end, hvad PROSA typisk opnår på andre undersøgelser omhandlende trivsel.

Langt flere kvinder (24,5 pct.) end mænd (7,5 pct.) har besvaret undersøgelsen. Undersøgelsens fokus på ligestilling og seksuel chikane kan muligvis medvirke til, at mænd finder det mindre relevant at svare, hvis emnet virker uvedkommende for dem.

En anden og supplerende mulig grund til den lavere svarpro-

cent sammenlignet med andre trivselsundersøgelser internt i PROSA kan være, at surveyen blev sendt ud kort efter studiestart.

Enkelte har i kommentarsporet til undersøgelsen bemærket, at de fandt det svært at besvare undersøgelsen på baggrund af den korte tid, de har været på studiet.

	Studerende PROSA-medlemmer	Survey besvarelser	Deltagelse i procent
--	----------------------------	--------------------	----------------------

Kvinder	775	190	24,5
Mænd	3204	239	7,5
Andet	?	2	0,47
Total	3979	429	10,8

Det er ikke afgørende, at kønsfordelingen i stikprøven stemmer overens med den faktiske kønsfordeling i populationen (PROSAs studerende medlemmer). Men den skæve kønsfordeling gør det vanskeligt at analysere den samlede gruppe af mænd og kvinder. Vi kan ikke korrigere for det, men det er vigtigt, idet resultaterne af den grund kan være en smule overestimerede. Fordi et forholdsvist lille antal studerende har besvaret surveyen, vil krydstabuleringer af svarkategorier være behæftet med en vis usikkerhed, og det giver derfor mere mening at sammenligne besvarelserne mellem mænd og kvinder. Analyser i rapporten bygger derfor på overordnede fordelinger i svar fra mandlige og kvindelige studerende.

Studerende fra alle videregående uddannelser, hvor PROSA har medlemmer, er repræsenteret i undersøgelsen. Se bilag 1 for fordelingen af respondenter på de forskellige uddannelsesinstitutioner.

Størstedelen af de studerende er i aldersgruppen 21-25 år, og flere kvinder end mænd er lidt ældre. En respondent er nonbinær og en er genderfluid. Der er flest ciskønnede respondenter og informanter, men også transkønnede har besvaret surveyen og har deltaget i kvalitative interviews. De fleste af respondenterne er heteroseksuelle, og 10 pct. af kvinderne samt 6,2 pct. af mændene er biseksuelle. Et mindretal er homoseksuelle eller har andre seksuelle orienteringer. Langt størstedelen af respondenterne er majoritetsetniske.

Undersøgelsens fokus er, hvordan køn får betydning for ligestilling på it-uddannelser, og herunder hvordan køn har betydning ift. forekomst af seksuel chikane og kønskrænkelser. Dermed nedtoner vi andre betydnings- og forskelsskabende kategorier som fx seksuel orientering, social klasse og etnicitet. Dette betyder ikke, at disse andre kategorier ikke har betydning for de studerendes muligheder og ligestilling i studielivet, men at det metodologiske snit er valgt for at kunne udfolde, hvordan køn konstitueres som særlig præmis for deltagelse i studielivet.

Undersøgelsen kan ikke på baggrund af det kvantitative materiale pege på en sammenhæng mellem udsathed for seksuel chikane og/eller kønskrænkende adfærd og dårlig trivsel hos de studerende. Det kvalitative materiale underbygger dog, at der er en sammenhæng mellem udsathed for krænkelser og lav trivsel. Vi har bl.a. fundet, at studerende, der angiver at være udsat for krænkelser og chikane, fortæller, at det påvirker deres lyst til at studere, og de fortæller om utryghed og utilpashed ved at være til stede i studierelaterede fora, hvorfor nogle helt undgår sociale arrangementer, og andre holder sig så meget som muligt væk fra studiet i det hele taget.

Metode

For at belyse trivsel og ligestilling blandt PROSAs studerende medlemmer med fokus på forekomst, karakter og konsekvenser af seksuel chikane og kønskrænkende adfærd, har vi kombineret et kvantitativt spørgeskema med uddybende kvalitative interviews. Vi har foretaget fokusgruppe- og enkeltinterviews for at kvalificere analysen.

Vi har valgt at indhente viden og indsigt i konsekvenserne af krænkelserne i de kvalitative interviews og ikke spørge direkte/eksplicit ind til dette i spørgeskemaet. Eksempelvis karakteriseres verbal chikane ofte som mindre alvorlig end fysisk chikane, men dette kan dog være forskelligt fra person til person og afhænger også af andre faktorer, fx køn og alder.

De overordnede analysespørgsmål, som undersøgelsen afdækker, er følgende:

- *Hvor stort er omfanget af seksuel chikane og kønnede krænkelser?*
- *Hvad er karakteren af den seksuelle chikane og de kønnede krænkelser?*
- *Hvordan opleves/erfares det af den krænkede?*
- *Hvad er konsekvenserne ved seksuel chikane og kønnede krænkelser?*
- *Hvordan influerer kulturelle forståelser af køn (normer) på seksuel chikane og kønnede krænkelser?*
- *Hvor ligger forandringspotentialerne?*

Begreber og ordvalg

I rapporten anvendes begrebet sexismen som en samlende overordnet betegnelse for de krænkelser der undersøges: seksuel chikane og kønskrænkende adfærd. Sexisme hænger tæt sammen med fordomme om køn og stereotype kønsopfattelser, som påvirker og begrænser alle uanset køn. Ordet "krænkelser" anvendes som en bred betegnelse for de konkrete handlinger og praksisser, der falder ind under samlebetegnelsen sexismen. Denne forståelse af sexismen bygger endvidere på en antagelse om, at seksuel chikane og kønskrænkende adfærd hænger sammen og ofte sker i et samspil.

Fælles for de praksisser, som afdækkes i undersøgelsen (sexchikane og kønskrænkelser), er, at de som oftest har rod i bestemte normer, som legitimerer dem. Normer kan forstås som forståelser af og retningslinjer samt praksisser for, hvordan fx køn kan udtrykkes (i en given kontekst). Normer er en slags spilleregler, som influerer personers forestillinger om rigtigt og forkert/normalt og unormalt. En central pointe er, at de personer, som handler/opfører sig i overensstemmelse med de givne normer, ikke møder samme modstand som de, der bryder med normerne. På studiesteder med stereotype kønsnormer (fx forestillinger om, at alle mænd er aggressive, og alle kvinder er passive (Pina et al 2009:131)) vil der givetvis være større risiko for seksuel chikane og kønskrænkelser, når normerne legitimerer handlinger, som forstås som "normale" for ens køn (Quinn 2002).

Handlinger eller udsagn, som gentages i studiekulturen, normaliseres over tid, hvis de ikke udfordres, mens handlinger eller udsagn, som udfordrer eller kritiserer normerne, ofte mødes med delegitimering, dvs. et forsøg på at opretholde status quo og dømme kritik eller alternative normer ude. Begrebet seksuel chikane anvender vi på linje med rapporten fra den sideløbende undersøgelse om forholdene i it-faget for PROSAs beskæftigede medlemmer. Her benytter vi definitionen i ligebehandlingsloven, hvor sexchikane og chikane på baggrund af køn defineres som forskelsbehandling (Retsinformation.dk).

Der er tale om sexchikane, når:

”[...] at der udvises enhver form for uønsket verbal, ikke-verbal eller fysisk adfærd med seksuelle undertoner med det formål eller den virkning at krænke en persons værdighed, navnlig ved at skabe et truende, fjendtligt, nedværdigende, ydmygende eller ubehageligt klima.” (Ibid.)

I operationaliseringen af definitionerne i loven har vi ladet os kraftigt inspirere af andre undersøgelser samt af Arbejdstilsynets definition. I deres nye vejledning om krænkende handlinger på arbejdspladsen (fra februar 2019), definerer Arbejdstilsynet sexchikane med afsæt i ligebehandlingsloven, og her er kravet om, at den seksuelle chikane skal være grov og gentagen, fjernet fra afsnittet om seksuel chikane. Hertil bemærker Arbejdstilsynet, at listen ikke er udtømmende. (Arbejdstilsynet 2019)

Seksuel chikane defineres som:

”Krænkende handlinger af seksuel karakter er al form for uønsket seksuel opmærksomhed og kan fx være: uønskede berøringer, uønskede verbale opfordringer til seksuelt samkvem, sjofle vittigheder og kommentarer, uvedkommende forespørgsler om seksuelle emner, visning af pornografisk materiale.” (Ibid.)

Undersøgelsens survey indeholder 10 konkrete spørgsmål om specifikke krænkelser med det formål at afdække forskellige typer af sexchikane (verbal, non-verbal og/eller fysisk) samt krænkelser i relation til køn (se bilag 2). Sexchikane, seksuel chikane og seksualiserede krænkelser anvendes synonymt i undersøgelsen. I surveyen er begrebet ”seksuel chikane” anvendt som samlebetegnelse for de ovenstående tre begreber.

Undersøgelsen fokuserer desuden på verbale krænkelser i relation til køn og er i den forbindelse kraftigt inspireret af definitionen af chikane i relation til køn, der bl.a. dækker nedladende, krænkende og/eller ydmygende kommentarer relateret til køn.

Der er ifølge ligebehandlingsloven tale om chikane i relation til køn, når:

”[...] der udvises uønsket adfærd i relation til en persons køn med det formål eller den virkning at krænke en persons værdighed og skabe et truende, fjendtligt, nedværdigende, ydmygende eller ubehageligt klima.” (Retsinformation.dk).

Vi har i rapporten anvendt begrebet ”kønskrænkende adfærd” eller ”kønnede krænkelser” for at betegne denne type krænkelser (chikane i relation til køn).

Det kan være vanskeligt at afdække intensiteten, dvs. de forskellige grader af chikanen, og hvordan det påvirker den enkelte/hvilke konsekvenser, det har for forskellige personer. Vi har ikke spurgt ind til hyppighed eller intensiteten af krænkelserne i surveyen, og vi spørger ikke ind til om der er tale om enkeltstående eller gentagne begivenheder. Et parameter som fx kan være væsentligt ift. retssager om seksuel chikane.

Udfordringer ift. at undersøge seksuel chikane og kønnede krænkelser

Der er en række udfordringer forbundet med at undersøge seksuel chikane og kønnede krænkelser. Forskningen viser bl.a. at seksuel chikane er for abstrakt et begreb til, at det giver mening kun at inddrage et enkelt ja/nej-spørgsmål, og at dette vil resultere i, at der rapporteres om langt færre hændelser, blandt andet fordi emnet er tabuiseret. I en omfattende analyse af seksuel chikane i dansk arbejdsliv henviser forfatterne til international forskning om spørgsmålsformuleringen i undersøgelser af omfanget af seksuel chikane. De slår fast, at ”når man spørger til seksuel chikane som sådan frem for til konkrete hændelser, der opleves som krænkende, så rapporteres der om langt færre hændelser”. (Borchorst & Agustín 2017:175) Hvis man alene spørger generaliseret til udsathed og forekomsten af seksuel chikane, risikerer man desuden et stort fortolkningsspænd, for hvad er seksuel chikane? Det er de færreste enige om. Og derfor får man svar, der i højere grad afspejler holdninger og samfundsdiskurs omkring

seksuel chikane end den egentlige forekomst. Fx viser en ny undersøgelse blandt CBS-studerende, at personer med forskellige køn opfatter "seksuel chikane" forskelligt (Muhr et al 2018).

Et vigtigt metodisk greb i denne undersøgelse har derfor været at gøre brug af handlings- og situationsbaserede spørgsmålsudformninger. Spørgsmål om konkrete hændelser gør det lettere for respondenterne at forholde sig nøgternt til og uden fortolkning huske hændelserne, og dermed også besvare i overensstemmelse med de faktiske erfaringer med chikane og krænkelser (se bilag 2).

På denne måde vil respondenter, som har angivet, at nogen fx har talt nedladende til dem pga. deres køn, potentielt kunne genkende deres oplevelse i spørgsmålet og dets svarkategorier, uanset om denne hændelse for respondenterne stemmer overens med dennes forestillinger om, hvad der konstituerer "seksuel chikane" eller "kønskrænkende adfærd". Følgelig svarer et større antal respondenter i denne undersøgelse ja til at have været udsat for nogle af de konkrete krænkelser end antallet af personer, der svarer, at de har været udsat for seksuel chikane (se skemaer på side 15).

Hvis man skal svare ja til det generelle spørgsmål om, hvorvidt man har været udsat for seksuel chikane, implicerer det at man kan identificeres som et offer for seksuel chikane, og fordi mange ikke vil sættes i bås som offer for seksuel chikane eller mangler et sprog for egne oplevelser, er det metodisk problematisk kun at stille spørgsmålet: "Har du været udsat for seksuel chikane?". (Statusrapport IMR 2019). Ydermere kan det være svært at kategorisere en enkelt handling eller udsagn som sexistisk eller som seksuel chikane, hvis man har sin daglige gang i en kultur præget af elementer af kønsstereotyp og sexistisk omgangsform. Individuer, som har deres daglige gang i en kultur, vil ofte i en vis udstrækning tilpasse sig den, uagtet eventuelle personlige konsekvenser (Voergård-Olesen 2011). Dette underbygges af informanternes italesættelser i de kvalitative interviews.

Flere respondenter har i surveyen efterspurgt en definition af seksuel chikane. En spørger for eksempel: "Omfatter det udelukkende fysisk berøring, eller refererer det også til, at man fx får fordele, fordi underviseren finder en attraktiv, at man er lyshåret etc.?" En anden respondent fortæller desuden, at hun har det ambivalent med at svare ja til, hvorvidt hun følte sig krænket, fordi "ordet er så ladet i disse dage". Vanskeligheden ved at kategorisere krænkelser underbygges af en respondent, som i en kommentar til surveyen fortæller: "Der er nogen, der er gået over min grænse; men direkte at kalde det seksuel chikane vil jeg ikke".

Spørgeskemaundersøgelsen

Spørgeskemaet er udarbejdet i tæt samarbejde med PROSA, der også har stået for dataindsamling og bidraget til databearbejdning. Hertil har vi konsulteret den nyeste forskning og anbefalinger på området (fx Borchorst & Agustín 2017). De studerende, der har besvaret spørgeskemaet, betegnes i undersøgelsen respondenter.

Respondenterne har i langt de fleste tilfælde haft mulighed for at uddybe deres besvarelser med kommentarer, som også indgår i analysen. Kommentarerne udgør dermed en del af analysemateriale. De giver indblik i de studerendes forståelser af området og er med til at eksemplificere visse pointer og bidrage med nye perspektiver.

Kvalitative interviews

Deltagerne i de kvalitative interviews betegnes i undersøgelsen informanter. I rapporten er citater fra informanterne angivet med fiktive kildenaavne. Dermed kan citater fra samme informant optræde under forskellige fiktive navne med formålet at øge anonymiseringen. Alle interviews er foretaget i København, og de fleste af vores informanter er fra Storkøbenhavn, hvilket giver nogle begrænsninger ift. at indfange problematikker, der vedrører hele landet. Vi har dog talt med enkelte informanter bosat i andre dele af landet.

Vi har haft ét fokusgruppeinterview med to kvindelige studerende samt ét fokusgruppeinterview med en blanding af studerende og beskæftigede inden for it-faget. Endvidere har vi foretaget to enkeltinterview med kvindelige studerende samt to enkeltinterview med mandlige studerende. Dertil otte enkelt- og fokusgruppeinterview med beskæftigede inden for it-faget, hvor der også er blevet spurgt ind til deres studietid. Ser vi bort fra et indledende interview, hvor vi fik baggrundsviden til udarbejdelsen af survey, har vi i alt interviewet 26 personer, som har delt deres erfaringer med studier og beskæftigelse inden for it-faget.

Vi har foretaget semistrukturerede interviews og designet hver interviewguide til den pågældende gruppe. Vi har først udsendt surveyen og derefter udvalgt særlige tematikker til de kvalitative interviews på baggrund af svarene i surveyen og forskning på området. Vi har haft forskellige hensyn ift. gruppens sammensætningen, fordi vi gerne ville have fokus på afdekning af problemet og dets karakter fra forskellige vinkler og samtidig ikke udsætte informanter, som har angivet at have været udsat for seksuel

chikane, for deltagelse i en gruppe med deltagere med stærke anti-#Me-Too-holdninger. Vi forsøgte at samle en fokusgruppe med deltagere, som var kritiske over for undersøgelsens fokus og #MeToo, men det lykkedes desværre ikke, idet de fleste af dem alligevel ikke havde lyst eller ikke havde tid til at deltage. Vi har valgt at opdele fokusgrupperne, så vi havde grupper kun med kvinder samt miksede fokusgrupper (med mænd og kvinder), da der kan være forskellige mulighedsrum for at drøfte problemstillingen afhængigt af køn. De forskellige gruppe- og enkeltinterview har givet indsigt i normer, som er på spil inden for it-studier gennem forskellige stemmer og forståelser af emnefeltet, fx respondenter, der er kritiske over for #MeToo.

Ligesom i surveyen var der i de kvalitative interviews stor forskel på, hvordan seksuel chikane opfattes. Nogle opfatter seksuel chikane alene som fysisk og gentaget, og nogle taler om gråzoner og udtrykker tvivl om, hvornår det er legitimt at definere hændelser som seksuel chikane. Således viser der sig et bredt spektrum af fortolkninger, der abonnerer på forskellige dele af samfundsdiskursen om køn, sexismen og seksuel chikane.

Analysestrategien til det kvalitative materiale er foregået som en proces af til- og fravalg af dele af materialet. Det anlagte blik på problemfeltet er ikke udelukkende udtryk for bevidste valg, men også altid for forhåndsantagelser. Med en række analyse spørgsmål er der kigget efter, hvilke positioner de forskellige informanter kan få adgang til og benytter i deres fortællinger og diskussioner om studiemiljø, sexismen og seksuel chikane. Hensigten har været at forstå, hvordan kønnede studielivspraksisser udgør en betydende del af de studerendes studieliv, og hvordan informanternes fortællinger kan give os adgang til (nogle af) disse.

Studielivet er ligesom andre kontekster præget af bestemte idealer for, hvad man kan kalde "passende adfærd" for de studerende. De studerende regulerer hinandens adfærd gennem jokes, kommentarer og italesættelser. Det betyder, at bestemte positioner bliver mulige, mens andre bliver umulige for de studerende bl.a. afhængigt af køn. I analysen har vi derfor kigget på, hvordan køn bliver gjort betydningsfuldt for, hvilke positioner de studerende har adgang til at indtage på studiet. Det har vi blandt andet gjort ved at stille en række spørgsmål til empirien som fx "Hvad tales frem som hhv. passende og upassende adfærd for kvindelige og mandlige studerende?" og "Hvad tales frem som selvfølgelig, og hvad bliver derigen- nem synligt som utænkeligt?".

Der er blevet kigget på, hvilke måder informanterne fortæller om f.eks. deres samvær med medstuderende og om deres adgang til fællesskaber

med disse. Fokus har været på de rationaler og logikker, informanterne benytter, og herunder, hvad de fremhæver som relevant, hvilke tilhørsforhold, de orienterer sig imod, og med hvilke argumenter.

Analysen har altså også udgangspunkt i, hvordan der produceres "spileregler" for at være hhv. mandlig og kvindelig studerende i den måde, de studerende fortæller om deres studieliv på.

Omfang og karakter

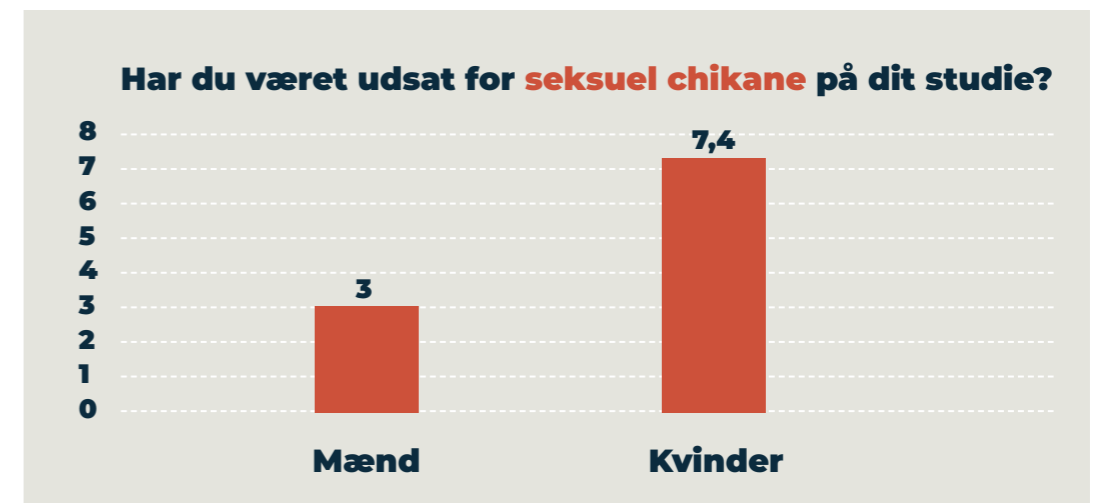
Hvor udbredt er seksuel chikane og kønnede krænkelse for PROSAs studerende medlemmer? Hvordan udspiller det sig?

De forskellige krænkelse og former for chikane, som undersøgelsen viser, spænder fra uønskede fysiske berøringer, knus og klap på numsen eller forsøg på voldtægt, over udsagn om kvinders seksuelle værdi til krænkende kommentarer om udseende og tøjvalg samt nedsættende stereotype kommentarer om kvinders (manglende) evner. Hvis man ser på dem isoleret set, kan nogle af dem måske forekomme små og ubetydelige, men vores undersøgelse viser, at adfærd af denne karakter samlet set også har større betydning og konsekvenser.

Krænkelser på it-studiesteder

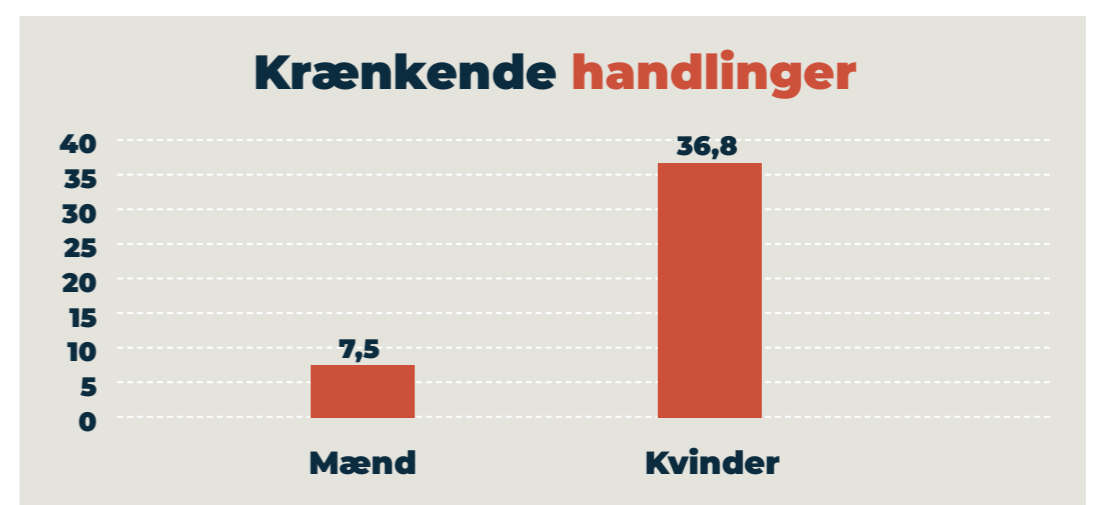
I surveyen har vi spurgt, om de studerende har været udsat for krænkende eller nedladende kommentarer om deres køn, at deres krop, seksualitet eller udseende blev kommenteret på en ubehagelig måde, uønskede fysiske berøringer, uønsket online deling af materiale med seksuelt indhold om dem, og at nogen har forsøgt eller tvunget dem til seksuelle handlinger. Dét at spørge ind til konkrete situationer giver som nævnt et mere retvisende billede af, hvor mange der udsættes for seksuel chikane end det mere overordnede spørgsmål, "Har du været udsat for seksuel chikane?",

som benyttes i andre undersøgelser (IMR 2019). For at illustrere dette har vi også i starten i vores survey stillet spørgsmålet, om de studerende har været udsat for seksuel chikane – uden at specificere eller eksemplificere.

Note: Forskellen på mænd og kvinder er statistisk signifikant ved et 95 procents signifikansniveau (mindst).

For at få et overblik over, hvor mange studerende udsættes for forskellige typer krænkelse, har vi lagt tallene sammen, sådan at de studerende, som har svaret ja til at have været udsat for en eller flere af de krænkende handlinger, er samlet.

Note: Forskellen på mænd og kvinder er statistisk signifikant ved et 95 procents signifikansniveau (mindst).

Over en tredjedel (36,8 pct.) af de kvindelige respondenter har angivet at have været udsat for en eller flere af de krænkende handlinger i forbindelse med deres studie, mens det for de mandlige respondenter drejer sig om knapt en ud af ti (7,5 pct.).

Adspurgt om de konkrete krænkelse (nedenstående figur) er det knapt hver fjerde kvinde (24,3 pct.), som har angivet at have været udsat for krænkende eller nedladende kommentarer om deres køn, mens det samme gør sig gældende for 1,3 pct. af mændene. Verbale krænkelse eller nedladende kommentarer om køn er den mest udbredte form for krænkelse, og samtidig er det også den krænkelse med størst kønsmæssig forskel i udsathed.

FIGUR: Seksuel chikane og kønskrænkende adfærd

...figuren fortsat

Note: * angiver, at forskelle på mænd og kvinder er statistisk signifikante ved et 95 procents signifikansniveau (mindst).

Den næsthøypigste chikaneform er krænkende kommentarer om ens krop, seksualitet eller udseende, hvor 16,8 pct. af kvinderne har angivet at have været udsat for dette, mens det samme gør sig gældende for 2,5 pct. af de mandlige studerende. Til spørgsmålet om udsathed for ønskede fysi-

ske berøringer, omfavnelser eller kys er det 12,2 pct. af kvinderne, som har angivet at have været udsat for dette, mens kun 1,7 pct. af mændene har angivet at have været udsat for det. Tallene fra surveyen påviser store – og i de fleste tilfælde signifikante – kønnede forskelle i risikoen for at blive udsat for seksuel chikane og kønskrænkende adfærd.

Seksuel chikane versus konkrete krænkelser – fokus og eksempler er vejen frem

Flere af såvel de studerende som de beskæftigede PROSA-medlemmer har fortalt, at surveyen har fået dem til at reflektere over oplevelser, de har haft på deres job eller på studiet. Fx fortæller en af dem:

”Da jeg svarede på spørgeskemaet, så svarede jeg til det hele, at det havde jeg aldrig prøvet før, og så tænkte jeg mig lige om, og så tænkte jeg, at det har jo faktisk været en stor del af det, specielt i starten. Jeg tænker bare ikke over det længere ... Så jeg startede egentlig med at tænke, at ”det kender jeg slet ikke til, men når man så tænker over det, så er det jo faktisk en ret stor del af det, og har specielt været det i starten, man vænner sig bare til det undervejs, og netop bliver sådan lidt mere hård, altså ... ignorerer det lidt, og ”sådan er det bare”.

Vi har erfaret, at konkrete spørgsmål om samt fokus/eksempler på krænkelser igangsætter refleksioner og øger bevidstheden hos de studerende ift. krænkelser. En informant fortæller således i et interview, at da hun for nylig deltog i et møde arrangeret af PROSA om sexismen, talte hun med andre studerende om ”den der drengelumor”. Hun uddyber:

” *Jeg tror lidt, at jeg blokerer sådan noget, fordi det var faktisk først her i torsdags (da arrangementet om sexismen fandt sted), da vi begyndte at tale om det, eller de andre talte mest om det. Så sad jeg sådan og tænkte: 'Hvad har jeg selv oplevet?'. Og så gik der faktisk noget tid, inden jeg kunne huske, hvad der faktisk skete dengang (Ellen).*

Flere af vores informanter giver udtryk for, at det først i løbet af deres besvarelse af spørgeskema, gik op for dem, at de havde erfaringer med krænkelser og seksuel chikane, og en del kvindelige respondenter nævner i kommentarfeltet, at det er rart at opleve, at der er mere fokus på ligestilling inden for it-faget.

Således kan et fokus på seksuel chikane og krænkelser med konkrete eksempler på disse afstedkomme, at kvinder, som før har gemt hændelserne væk og måske har set den seksuelle chikane som noget, som ”bare sker”, igennem et fokus på emnet vil blive i stand til at identificere hændelserne som seksuel chikane og dermed ikke noget, man skal ignorere eller finde sig i. Dette indikerer også, at der sandsynligvis forekommer store mørketal i mange undersøgelser af emnet, når der ikke bliver spurgt konkret ind.

Forskere peger på at der findes indikationer på, at der er store problemer på bl.a. uddannelsesinstitutioner inden for ”meget mandsdominerede områder”, men at seksuel chikane sjældent kommer frem her (Borchorst & Augustin 2017:175). Når nogle af surveyens respondenter har en forestilling om, at der ikke forekommer seksuel chikane og krænkelser på deres uddannelsessteder, kan det altså handle om den manglende viden og det manglende fokus. Resultaterne af surveyen skal derfor også læses i lyset af disse forhold.

Kønsforskelle

Tallene fra vores survey viser, at der er signifikante kønsforskelle i forhold til, hvem der på studiestederne angiver at blive udsat for seksuel chikane og kønskrænkende adfærd, hvilket nedenstående tabel illustrerer.

	Seksuel chikane	Krænkende kommentarer om krop, seksualitet el. udseende	Krænkende el. nedladende verbale kommentarer om køn	Krænkende fysiske berøringer, omfavnelser, kys, mv.
Kvinder	7,4 pct.	16,8 pct.	24,3 pct.	12,2 pct.
Mænd	3,0 pct.	2,5 pct.	1,3 pct.	1,7 pct.
Forskel	4,4 pct.pt.	14,3 pct.pt.	23,0 pct.pt.	10,5 pct.pt.

Således er der kønsmæssige forskelle i udsathed. Den største forskel på 23 procentpoint findes under krænkende eller nedladende kommentarer om køn.

De studerendes mulighed for at identificere krænkelser og chikane afhænger bl.a. af den daglige kultur, de oplever på deres studiesteder, og herunder, hvor almindelige og normaliserede nedladende kommentarer om fx køn forekommer. Derfor har vi, for at få et indblik i kulturen på it-uddannelserne, oplyst en række situationer i vores survey, som de studerende har angivet, hvor tilpasse/utilpasse de er med.

Stiller man i en survey overordnede spørgsmål som fx "Forekommer der forskelsbehandling pga. køn?", risikerer man at måle et social desirability bias. Det betyder, at man risikerer, at respondenterne svarer ud fra, hvordan de ville ønske virkeligheden var/hvordan de gerne vil se sig selv. Mere konkrete eksempler giver mulighed for at få indblik i, hvordan specifikke hverdagssituationer opleves af respondenterne. De konkrete eksempler i surveyen er informeret af forudgående test-interview med studerende på it-uddannelser.

Eksempelvis spurgte vi i surveyen til de studerendes tilpashed/utilpashed ved situationen "Til frokost overhører du en samtale ml. mandlige studerende, som giver kvinder karakter for udseende". Her blev det tydeligt, at der er en kønnet forskel i, hvordan mandlige og kvindelige studerende angiver at opleve denne situation. Mens 76,8 pct. af de kvindelige respondenter angiver at ville være utilpasse eller meget utilpasse ved situationen, gør det samme sig gældende for 51,7 pct. af de mandlige respondenter. Endvidere til udsagnet "Det er dejligt med nogle piger på studiet, så der er noget pænt at se på" angav 80,7 pct. af de kvindelige respondenter, at de ville være utilpasse eller meget utilpasse, mens det samme gjaldt for 65,2 pct. af de mandlige respondenter.

Når de studerende angiver, hvor utilpasse/tilpasse de vil være ved en konkret situation, giver det os viden om, hvad der anses som acceptabel adfærd på studiestederne. Det er derfor interessant, at de kvindelige studerende angiver større grad af utilpashed ved stereotype eller seksualiserende udsagn om kvinder; det er dem selv, det handler om. Vi har ikke i surveyen stillet et lignende spørgsmål angående de studerendes tilpashed ved en situation som specifikt var seksualiserende over for mandlige studerende.

At vi ikke har gjort det, hænger sammen med den viden, vi har fra det indledende interview med it-studerende, hvor de fortalte om hvilke hændelser med chikane og kønskrænkelser, de oftest oplevede i studiemiljøet, sammenholdt med forskning, som viser, at det især er kvinder, som udsættes for seksuel chikane. Den forholdsvis store accept (halvdelen af de mandlige respondenter angiver at ville være mere eller mindre tilpasse ved rangeringen af kvindelige studerende ud fra udseende) af seksualiserende adfærd er med til at reproducere seksualiserende adfærd over for kvindelige studerende som forholdsvist accepteret blandt nogle af de studerende, hvilket bidrager til en normalisering.

Samtidig er der indikationer på, at kvindelige og mandlige studerende har forskellige opfattelser af, hvorvidt der er ligestilling på studierne. Mens flere af de kvindelige informanter gav udtryk for og eksempler på, hvorfor de mener, at der er ikke ligestilling, syntes flere mænd, at der er ligestilling på studierne. En af de mandlige informanter svarer fx følgende til spørgsmålet om, hvorvidt der er ligestilling på hans studie:

” *Ja, det vil jeg sige, og nu ved jeg også godt at ligestilling er en sag, man skal passe lidt på med, men jeg synes ærligt talt ikke, at jeg kan se, at der er sådan de store ligestillingsmæssige problemer på uddannelsen (...). Jeg synes ikke at pigerne bliver holdt tilbage* (Nicolaj).

I surveyen har vi ligeledes spurgt til, om de studerende har følt sig diskrimineret i forbindelse med deres studie. 19,5 pct. af kvinderne angiver, at de har følt sig forskelsbehandlet, mens det samme gør sig gældende for 8,1 pct. af mændene. For de mandlige respondents vedkommende ved vi, at nogle af de 8,1 pct., som angiver at have været udsat for diskrimination, er tilknyttet studiesteder, hvor der gøres en aktiv indsats for at tiltrække og fastholde kvindelige studerende. Flere mandlige respondenter har således i kommentarfeltet angivet, at de oplever negativ forskelsbehandling på grund af køn, da deres studiesteder udbyder faglige aktiviteter udelukkende målrettet kvinder og fremhæver kvindelige rollemodeller inden for it.

En vigtig pointe i den forbindelse er, hvordan man via sprogbrugen kan komme til at skabe "outsiders", når man taler om og laver handleplaner for diversitet fx i form af en skelnen mellem "os" og "dem". Forskere (se fx Iverson 2012) har vist, hvordan universiteter via sprogbrug om at ville integrere "dem" i "vores" organisation, er kommet til at konstruere nog-

le som allerede på forhånd værende udenfor. It-studiestederne bør derfor være opmærksomme på, hvordan de italesætter de studerende mænd og kvinder, og hvordan studiestedet italesættes. Hovedfokus bør være på at benytte inkluderende sprogbrug og at iværksætte tiltag, som forandrer normer blandt de ansatte og studerende.

De sprogmæssige udfordringer, der ligger i at tale om kønskrænkelser og samtidig forsøge at undgå at reproducere ulige vilkår, gør sig samtidig gældende for undersøgelser af denne art. Det er svært at undgå at reproducere stereotyper, når de skal adresseres.

Kønnede krænkelser – stereotype kønsopfattelser

Næsten en fjerdedel (24,3 pct.) af de kvindelige studerende angiver, at de har været udsat for verbale krænkelser eller nedladende kommentarer i relation til deres køn. Denne type krænkelse hænger sammen med stereotype opfattelser af køn og kønsforskelle. De kvalitative interviews samt kommentarer til surveyen underbygger, at der er en bestemt jargon – en fremherskende samværsform – på nogle it-studier, som de studerende kalder ”drengehumor” eller ”værkstedshumor”. Adspurgt hvad ”drengehumor” indebærer, fortæller Sine:

” Det er meget, at man prikker til kvinder på deres udseende, og hvad man vil gøre ved kvinder ... ligesom, hvor de hører hjemme, ... i køkkenet og til at passe børnene, og ikke ude på arbejdsmarkedet

De kvindelige informanter beretter om gentagne kommentarer om deres krop, udseende og tøj sammenvævet med kommentarer om kvinders biologiske køn, og hvordan dette naturligt begrænser dem. En kvindelig studerende forklarer i et kommentarfelt i surveyen:

” Medstuderende og én underviser har lavet kommentarer om: mangel på sex, PMS, menstruationscyklus, min krop, mit ansigt og makeup, min hobby (gaming).

Fra de kvalitative interviews fremkom eksempler på stereotype forståelser af kvinder og mænd, hvilket nogle steder betyder, at kvinder italesættes som fagligt inkompetente og som nogle, der ikke passer ind i it-faget. Emma Katrine fortæller fx her om medstuderende, som abonnerer på stereotype forståelser af kvinder:

” Jeg overhører jokes om kvinder og it, ofte uden at sige noget til det – men det er giftigt, fordi det ligger altid underbevidst (selvom det er sagt i spøg), at det værste vi kvinder kan gøre, er at leve op til den stereotyp, så vi presser os selv rigtig meget.

Surveyens kommentarspor bidrog også med eksempler, som fx denne kvindelige respondent, som skrev at hun og hendes kvindelige studerende har fået at vide, ”at vi ikke kunne tage nogle valgfag, fordi ’vi ville dumpe’. Det er noget, der er blevet sagt af de ansatte og administrationen. Og ikke af medstuderende.” Andre respondenter har også i kommentarsporet beskrevet, hvordan de har mødt stereotyper på deres studiesteder:

” Der var i starten nogle, der pointerede, at man som pige ikke kunne programmere.

” Der har også været enkelte tilfælde af ’kvinder kan ikke kode’ eller lignende, med efterfølgende lange diskussioner.

” Man bliver sat i en bås, hvor man får de lidt blødere opgaver, som kan være svær at bryde ud af. Der har også været en del kommentarer, der hentyder til, at kvinderne er blevet ’forkælet’, da der f.eks. til IT-Camp for piger var meget opbakning fra sponsorer og universitetet.

” Det med ’så kan kvinden skrive opgaven, mens vi MÆND koder’ er aldrig blevet sagt højt, men altid været ’i luften’. Der har jeg oftest ladet som om, jeg ikke har kunne fornemme, hvad de mente, når rollerne blev uddelt, eller selv sagt ’I har bedre styr på programmering end jeg, jeg skal nok skrive opgaven hvis I bare kommer med et par afsnit’, selvom de har modtaget lige så meget undervisning som jeg.

” Det, jeg sagde, blev først hørt, da en mandlig studerende sagde det.

Også i de kvalitative interview talte studerende om underviseres syn på køn. Mia fortæller:

” Vi havde en underviser, der ikke umiddelbart havde så høje tanker om kvinder. Han kommenterede på min fremtoning, at jeg burde være mere selvsikker og ligefrem ... Ting, han ikke sagde til en eneste af drengene..

I såvel kommentarsporet til surveyen som i de kvalitative interviews viser der sig en tendens til at kvinders faglige it-kompetencer nedvurderes gennem stereotype forestillinger om køn. I rapportens del omkring konsekvenser vil det blive uddybet, hvordan stereotype forestillinger om kvinder og it har konsekvenser for de studerende – og for faget.

Verbal seksuel chikane

En af de former, der dominerer fortællingerne om verbal sexchikane, er fx når mandlige medstuderende i grupper betragter, kommenterer og vurderer kvinders seksuelle værdi/kapital og kroppe. Ofte fremføres chikanen som jokes eller nedladende kommentarer. Denne form for chikanerende adfærd beskrives i forskningen som "girl watching" – et fænomen, der foregår i grupper af mænd, som skaber samhørighed ved at reproducere seksuel chikane over for kvinder (Reinicke 2008). I såvel kommentarsporret til surveyen som i de kvalitative interviews forekom eksempler på "girl watching" i fagligt-sociale kontekster som studieture, i dagligdags kontekster på studiet og i forbindelse med sociale kontekster.

En kvindelig respondent skrev fx denne kommentar til surveyen: "Jeg har oplevet, at der var 4 drenge, som rangerede de tre piger fra studiet, de bedst kunne lide (ud fra udseende). Jeg var den eneste pige fra studiet til stede."

Da flere respondenter i surveyen har angivet at få krænkende kommentarer, spurgte vi i de kvalitative interviews mere specifikt ind til informanternes erfaringer med disse oplevelser. Generelt forekommer de krænkende kommentarer ifm. med sociale eller fagligt-sociale kontekster. Fx blev en kvindelig studerende til et fagligt-socialt arrangement opfordret til at være mere afklædt af en mandlig medstuderende, der også inviterede hende til at have sex. Da hun afviste, reagerede den medstuderende med kommentaren: "Du er også bare en klam luder."

En kvindelig studerende fik kommentaren "Burde du ikke tage noget stramt på, så vi kan se dine patter?", fordi hun i sin dagligdag på studiet, for at undgå seksualisering, bevidst vælger at gå i løst tøj. Da hun svarede nej til opfordringen om at gå i strammere tøj, blev hun mødt af reaktionerne "Nå, der er sgu en, der har PMS", "Slap nu af kælling" og "Fuck, får du ikke nok pik derhjemme?". At nogle it-studerende benytter seksualiseret sprogbrug med nedladende kommentarer om kvinders biologi viste sig også i kommentarfeltet til surveyen. En mandlig respondent kommenterede et af spørgsmålene med "Hold kæft, hvor skal man være en lille fisse, for at være så stram."

Informanter til de to undersøgelser fortæller, at mænd risikerer at opleve – eller oplever at blive kaldt udtryk med feminine konnotationer som "bøsse" eller "tøs". Ikke mindst, hvis de ikke billiger en kønsstereotyp eller krænkende omgangsform.

Det er imidlertid ikke kun medstuderende som udtaler seksualiserende kommentarer. Eksempelvis berettede en kvindelig informant om en underviser, som udtrykte ønske om at se nogle kvindelige studerende afklædte, hvilket de studerende fandt meget ubehageligt.

Voldtægtsjokes som god værkstedshumor

Flere kvindelige studerende fortæller at have oplevet mandlige studerende sidde i grupper og kommentere og vurdere kvinders og kvindelige medstuderende seksuelle tiltrækningskraft og kroppe, og at det fremstilles som værende uskyldigt, hyggeligt og bare for sjov.

I et interview beskriver en mandlig studerende sit studiemiljø som godt og som præget af "nørdet værkstedshumor". Han fortæller, at han oplever, at de studerende passer godt på hinanden. Da interviewerens læser et citat op fra en kvindelig studerende, hvor hun fortæller at hun oplever, at hendes udseende bliver kommenteret, og interviewerens herefter spørger den studerende, om han kan genkende dette, svarer han "Jo, jeg kan sagtens tro på, at der på et it-studie er blevet kommenteret på en kvinde i den forstand, som hun har skrevet".

Fra de kvalitative interviews fik vi indsigt i, hvordan humor kan udspille sig mandlige studerende imellem. Rasmus fortæller, hvordan hans studiekammerater har det sjovt sammen: "Hvis vi sidder gutterne og jeg sammen, så kan det være alt lige fra død-baby og voldtægtsjokes". Han forklarer, at "det er jo forfærdelige ting, men jeg tror, det er lidt for at (...) fjerne lidt, hvor slemt en voldtægt egentlig er, og at kunne gøre grin med det på en sund måde".

At jokes om at voldtage kvinder, seksualiserende kommentarer og rangering af kvinder danner grundlag for hyggeligt samvær mandlige studerende imellem, går igen i flere af de kvalitative interviews. Graden af "værkstedshumoren" afhænger dog for nogle af de mandlige studerende af, om der er kvinder til stede eller ej. Morten fortæller bl.a., at en af hans mandlige studiekammerater en dag kom med en kommentar om en kvindelig medstuderende, som havde en "nedringet" bluse på. Han forklarer: "Selvfølgelig ville jeg ikke synes, det var passende at sige, hvis personen var der".

Selvom nogle informanter ytrer, at "værkstedshumor" kun er i orden, hvis de omtalte personer ikke er der, gør denne logik sig ikke gældende for alle. Flere omtaler tilstedeværelsen af en bestemt jargon på it-uddannelser, hvor det er normalt at "gå lidt hårdt til hinanden". Sammenholdt med ek-

semplerne på kommentarer om krop og påklædning, nærgående spørgsmål til sexliv og uønskede opfordringer til sex, vurdering og rangering af deres kroppe og sexappeal tegner der sig et billede af, at der på nogle it-studier eksisterer en vis forekomst af verbal seksuel chikane – primært rettet mod kvindelige studerende.

Er en joke en joke? – intention kontra virkning

Fælles for nogle af vores informanternes holdninger i de kvalitative interviews er, at intentionen med det, som siges eller gøres, tillægges meget stor betydning i vurderingen af, om det er "okay". Hvis intentionen ikke er negativ, så er der en forventning om, at reaktionen heller ikke må være det. En mandlig respondent forklarer: "Der har været enkelte gange på første semester, hvor der har været nogle kommentarer til den eneste kvinde i vores klasse, som til en vis grad har været nedladende. Alle gange var det sagt i sjov, men jeg ved ikke, hvordan hun modtog det. Intentionerne var i hvert fald ikke dårlige". En anden respondent skriver: "Nu skal folk lige slappe af med den der krænkelsekultur, en joke er en joke, og du dør sgu ikk' af ord eller af, at andre folk har et andet syn end dig."

Flere kvindelige informanter fortæller, at når de ikke finder kommentarer morsomme eller forsøger at sige fra bliver de mødt med "det er jo bare en joke", "kan I ikke tage en joke?", "nå, er det den tid på måneden" og lignende. Fx fortæller en af informanterne, at hun og andre kvindelige studerende på studiet protesterede, da en medstuderende brugte et brugernavn, som generaliserede kvinders kompetencer inden for it ("Kvinder-kan-ikke-kode"). Reaktionen til deres protest var, at de overreagerede og skulle lære at tage en joke.

Når intentionen med frem for virkningen gøres vigtigst, kommer de, der udøver krænkelserne til at indtage en position, hvor de kan afgøre, hvad der er en acceptabel omgangsform, uden hensyntagen til de personer, det handler om. Ved at lade intentionen blive vigtigere end virkningen, bliver ofret for krænkelserne stillet i en svær position, hvor det bliver svært at sige fra – for det var jo bare for sjov, ikke?

Fysisk seksuel chikane

12,2 pct. af de kvindelige studerende og 1,7 pct. af de mandlige studerende angiver, at de har været udsat for uønskede fysiske berøringer, omfavnelser eller kys.

Fysiske seksuelle krænkelser optræder ofte, men ikke kun, til sociale arrangementer på studiet. Flere kvindelige studerende beretter om at have været udsat for uønskede berøringer til fredagsbarer. En respondent eksemplificerer i et kommentarfelt i vores survey: "At blive klappet bagi af en mandlig medstuderende til en fredagsbar har jeg prøvet flere gange under bacheloren."

Flere af informanterne fortæller, at rusvejledere drikker de nye studerende fulde, for at have sex med dem. Katrine fortalte i et interview om en leg, som rusvejlederne arrangerede på rusturen, hvor en mand havde bundet en tampon om livet, som blev dyppet i alkohol, og så skulle han bukke sig ned over en kvinde som så skulle sutte alkoholen ud af tamponen. Hun afrunder sin fortælling med at konkludere "... og jeg kunne slet ikke være i det, jeg tænkte: 'Hvad sker der?' Det, syntes jeg, var meget ubehageligt." Også i kommentarsporet til surveyen var der eksempler. En respondent fortæller, at kvindelige medstuderende "har oplevet, at en af drengene havde armene om dem, selvom de ikke ville have, at han gjorde det. Han gjorde det også ved mig. Vi prøvede at sige til ham, at han skulle tage et skridt væk fra os, hvilket han så gjorde, men så lagde han armene om os igen kort efter."

Ligesom ved mundtlige krænkelser oplever studerende, at fysiske krænkelser ikke nødvendigvis stopper, selvom de siger fra. Og er et klask i røven seksuel chikane? En kvindelig respondent konstaterer: "Jeg ville ikke kalde det seksuel chikane, men en af de mandlige studerende har klasket mig i røven ud af det blå".

Hvor kan de studerende gå hen, når de bliver krænket?

I undersøgelsens survey spurgte vi de studerende, om de har talt med nogen om de krænkelser, som de har angivet at være udsat for. De kunne krydse af i en eller flere kategorier af dem, som de har fortalt om krænkelserne, eller krydse af ved, at de ikke har talt med nogen om det. En tendens fra de studerendes svar er, at de tilsyneladende i lav grad taler med ledere, undervisere eller andre ansatte på studiet om, hvad de har været udsat for. I stedet angiver mange af respondenterne at have fortalt om krænkelserne til medstuderende samt venner og familie uden for studiet. Fx har 53,8 pct. af de respondenter, som har angivet, at de har oplevet at få kommenteret deres seksualitet, krop eller udseende på en ubehagelig måde, fortalt det til medstuderende. 46,2 pct. angiver, at de har fortalt det til kæreste/ægtefælle eller familie, 43,6 pct. angiver at have fortalt det til venner uden for studiet, mens kun 12,8 pct. angiver, at de har fortalt det til

ledelsen på studiet. 7,7 pct. angiver, at de har fortalt det til undervisere, og ingen angiver at have fortalt det til tutorer/rusvejledere.

I de kvalitative interview fortalte flere informanter om, hvem de taler med, hvis de udsættes for krænkelser. Emilie fortalte, at hun henvendte sig til en underviser, fordi hun mente, der var problemer med nedladende kommentarer om køn på studiet, og at underviseren svarede: "Nu skal du lade være med at være så følsom, kan du ikke bare komme videre?". Emilie fortæller videre, at der sidenhen er kommet en kvinde i ledelsen på studiet, som erkender, at der er et problem, men at hun har travlt til at håndtere henvendelser fra de studerende. Andre informanter fortæller, at det ikke nytter at gå til studiestedet. Eksempelvis fortæller Simone, at hun fortalte en underviser, at hendes veninde var blevet udsat for seksuel chikane af en anden underviser. Hun fortsætter med bævrende stemme om underviserens reaktion:

” Han begyndte at komme med lidt kommentarer om, at altså; det var der jo ikke noget galt med, og at det var jo lidt, som man gjorde, og han gjorde jo mange af de samme ting, øhm, og det kan jeg også godt se, at han gjorde.

Idet de studerendes udsathed for seksuel chikane normaliseres gennem kommentaren "det er jo lidt som man gjorde", sker der samtidig en normalisering af seksuelle overgreb mod studerende. Det kan have den betydning, at det for de studerende kan virke meningsløst at fortælle, når de udsættes for seksuel chikane.

Når de studerende fortæller om manglende reaktioner på klager over uønskede bemærkninger, som er blevet rejst af studerende, bliver det klart, at studerende, som forsøger at få hjælp fra studiestedet, flere steder render panden mod en mur. Laura forklarer, hvordan studiestedet har reageret på studerendes klager over rustursgruppen: "Hvilke reaktioner? Jeg tror nok, at den officielle reaktion sådan er: Det kender vi ikke noget til!". Hun uddyber, at problemet er, at hendes studiested ikke skal leve op til samme regler som andre studieretninger, fx hvad angår regler for tutorer. I forbindelse med at studiestedet ikke reagerer på de studerendes klager, har hun og nogle medstuderende talt med PROSA.

Flere informanter fortæller, at de bruger deres netværk uden for studiet til at tale om krænkelser på studiet. Flere af de kvindelige studerende, som udsættes for uønskede kommentarer, italesætter, at de er afhængige af at have et netværk uden for studiet. For eksempel fortæller Bitten: "Jeg har et enormt godt støttesystem ved siden af studiet. Det er udelukkende pga.

det supportnetværk, jeg har uden for studiet, at jeg har gidet at fortsætte (på studiet), ellers så tror jeg heller ikke, jeg var kommet igennem det".

Flere studerende fortæller, at de har efterspurgt en indsats fra studiet og et sted at gå hen, når man udsættes for krænkelser, og Laura konstaterer: "Underviserne skal være der som en ørn, og de skal være der, når de hører noget". En opfordring fra denne studerende er, at underviserne bør modtage kurser i at håndtere mobning og seksuel chikane.

Hvem krænker?

I surveyen har respondenterne under de enkelte krænkelser angivet, hvem som har krænket dem. For størstedelen af krænkelsernes vedkommende er det, ifølge respondenterne, en mand, som har udøvet krænkelser, uanset den krænkedes køn. Fx er kønsfordelingen på krænker under spørgsmålet, om de studerende har oplevet krænkende eller nedladende kommentarer om krop, seksualitet eller udseende, sådan at 66,7 pct. af de mandlige studerende, som angiver at have været udsat for dette, har angivet, at mænd krænkede, og 16,7 pct. har angivet, at kvinder krænkede. For de kvinder, som har angivet at have oplevet krænkende eller nedladende kommentarer om krop, seksualitet eller udseende, har 96,9 pct. angivet, at mænd er kommet med kommentarer, og 9,4 pct. angivet, at kvinder er kommet med kommentarer.

Flest har angivet at være blevet krænket af medstuderende, men også en stor del har angivet at være blevet krænket af undervisere. Under spørgsmålet, om de studerende har været udsat for krænkende eller nedladende kommentarer om deres køn, har fx 30,4 pct. af de studerende, der har angivet at have været udsat for dette, angivet, at de har oplevet, at undervisere kom med kommentarer, og 89,1 pct. har angivet, at de har oplevet, at medstuderende kom med kommentarer.

Da der på studiestederne antalsmæssigt er langt flere studerende end undervisere, er antallet af studerende som har angivet at undervisere har udsat dem for krænkende kommentarer (30,4 pct.) højt. Dette resultat indikerer at studiestederne har en presserende og vigtig opgave med at ud-danne personalet i ligebehandling.

I interviews med de studerende spurgte vi også ind til, hvem som udøvede chikane og krænkelser. Et svar, som gik igen, var, at det var nogle af de mandlige undervisere og medstuderende på studiet. Adspurgt, om der ikke var nogen, der sagde fra, fremkom flere eksempler på at mandlige medstuderende havde sagt fra.

Tilsyneladende er mange af de mænd, som krænker, enten ikke klar over, at de krænker – eller også vægtes andre hensyn højere end hensynet til de, som det går ud over. I et interview med en mand i beskæftigelse inden for it-faget forklarede han:

” Men jeg må også sige, at det jo er noget mænd gør. Altså, jeg mener, det er sådan et magtspil, det er noget mænd gør. Det sker jo også, hvis man spiller fodbold med kun mænd, men det er helt tydeligt, at det har fået sådan en kønslig bias i mit fag. Den teknik, magtteknik.

Det er ikke kønsfordelingen af mænd og kvinder på studierne, som afstedkommer chikanen og krænkelserne, men normer, der legitimerer, normaliserer og naturliggør seksualiserede og kønnede krænkelser. Dermed kan man ikke komme seksuel chikane og kønnede krænkelser til livs ved at have fokus på at tiltrække flere kvinder. Der er brug for øget fokus og målrettede indsatser for at ændre normerne og kulturen på it-studier, hvor der forekommer seksuel chikane og kønskrænkende adfærd.

Modstand mod fokus på seksuel chikane og ligestilling

Undersøgelsens fokus på seksuel chikane og ligestilling har afstedkommet kraftige reaktioner. Nogle respondenter kalder undersøgelsen for useriøs, irrelevant og latterlig, fx med følgende kommentarer fra surveyens kommentarfelt:

” Sikke en gang intersektionalistisk pjat. Hvad forventer i at opnå med den her 'undersøgelse'?

” Som helhed synes jeg også, at det er fint, at I som organisation tager jer tid til at stille nogle fine spørgsmål. Dog må jeg erkende, at jeg er ved at være lidt træt af den konstante 'krænkelseskultur', vi har i Danmark. Alle skal hele tiden have et eller andet at være krænket over, og jeg bliver så træt. Hvilke faglige arrangementer skulle folk finde krænkende? Og hvis folk (af en eller anden uforståelig grund) skulle finde dem krænkende, så kan de da lade være med at deltage.

” I prøver virkelig på at pushe en bestemt agenda.

” Hvis det første man lægger mærke til, er køn, alder, etnicitet eller seksuel orientering, er det sgu nok en selv, der er problemet.

” Man kan ligesom ikke se, om der kommer til at være en vis fordeling i køn inden man vælger? Og hvad er det for en feminazi, der har skrevet det lort her?

” Feminister er anti mænd, og det kan mærkes.

Forestillingen om, at vi i Danmark har ligestilling og ligebehandling af alle uanset køn, er udbredt, og denne forestilling viser sig også i reaktionerne på spørgeskemaundersøgelsen. Der er lighedstræk mellem forsøgene på at latterliggøre og delegitimere undersøgelsen og de reaktioner som studerende, der prøver at sige fra over for krænkelser, møder. De stærke reaktioner på undersøgelsen fungerer dermed som eksempler på den modstand, studerende møder, når de forsøger at sige fra over for krænkelser – og understreger således behovet for, at undersøgelsens emner adresseres på studiestederne. Ikke bare som et emne, men som en målrettet indsats mod at skabe kulturforandringer, så alle studerende reelt er velkomne og kan føle sig trygge og trives på studiestederne.

Konsekvenser

Hvordan trives de studerende, og hvilke reaktioner afstedkommer udsathed for chikane og kønskrænkende adfærd? Hvad betyder normalisering af nedladende kommentarer og andre krænkelser for de studerende? I denne del af undersøgelsen stiller vi skarpt på, hvilke reaktioner de studerende har på seksuel chikane og kønskrænkende adfærd, og hvilke konsekvenser, det har for dem selv og for it-faget.

Trivslen blandt de studerende

I surveyen har vi spurgt ind til trivsel og følelsen af tryghed på studiet. De mandlige studerende angiver i højere grad, at de altid føler tilpas på deres studie (74,5 pct.) end de kvindelige studerende (66,1 pct.). Der viser sig altså en kønsmæssig skævhed i de studerendes tilpashedsfølelser.

Studiestarten har betydning for, hvorvidt de studerende føler sig velkomne på studiet. Vi spurgte derfor i surveyen ind til, om de studerende følte sig tilpasse/utilpasse i løbet af rustur og introdage. Der viste sig også her en kønsmæssig forskel. Mens 35,8 pct. af de kvindelige informanter angiver, at de følte sig tilpasse hele tiden i løbet af introdagene, gælder dette for 49,7 pct. af de mandlige studerende. Endvidere angiver 35,8 pct. af kvinderne, at de kunne være sig selv hele tiden i løbet af introdagene, mens dette gælder 52,8 pct. af mændene.

Flere af de interviewede kvinder fortæller at de forsøger at danne fællesskaber med andre kvindelige studerende. Fx skriver en respondent i en kommentar til surveyen:

” Vi kvinder holder os meget separat fra de andre. Jeg er med i et studiefællesskab kun bestående af kvinder. Jeg føler mig meget separat fra de andre, og jeg er sjældent en del af det overordnede sociale fællesskab. Der har været enkelte ting i undervisningen, hvor jeg godt har kunnet høre, at nogle undervisere er meget gamle, og et par gange sexisme fra studerende i forbindelse med undervisningen. Jeg synes, jeg er meget social og glad for at gå der, nu hvor jeg har fundet et fællesskab for kvinder.

I de kvalitative interviews fortalte flere informanter om, at nogle studiesteder ikke understøtter kvindelige studerendes netværk med hinanden, men snarere adskiller de kvindelige studerende, fx ved at placere dem i forskellige grupper til gruppearbejde. Dette, fortæller kvinderne, har indflydelse på, at de mistrives.

Flere, især kvinder, oplever, at de ikke kan være sig selv på studiet. Fx fortæller nogle kvindelige informanter, at de – i et forsøg på at undgå seksualisering – går i noget andet tøj på studiet, end de ville uden for studiet, og andre fortæller, at de bevidst pakker sider af sig selv væk. Cecilie beskriver, hvordan hun ikke deler sin interesse for gaming med sine mandlige medstuderende, da hun har oplevet, at andre kvindelige studerende er blevet nedgjort, når de har fortalt, at de interesserer sig for at spille computer.”

” Dengang følte jeg mig meget udstillet, fordi jeg selv spiller computer, og jeg havde ikke lyst at nævne det, for jeg vidste godt, hvordan reaktionen ville være: 'Det er bare noget, du siger eller gør, fordi du gerne vil have opmærksomhed'.

Nogle studerende taler om, at de må gøre sig ”hårde”, når de færdes på studiet, andre undgår studierelaterede sociale arrangementer, og andre igen forsøger helt at undgå studiestedet så vidt muligt. Nogle taler om, at de har ”vænnet sig til” jargonen og humoren med kønskrænkende adfærd – men også at det har konsekvenser for deres trivsel.

Når kvinderne udsættes for kønsstereotype normer og seksualisering kan det medvirke til, at de udvikler minoritetsstress (Hequembourg & Brallier 2009). Dette er ikke at forveksle med diagnosen stress, men refererer til den særlige stress, som individer kan opleve via deres sociale position som minoritet. Det kan fx opleves som stressende at skulle vurdere, hvilket tøj man kan tage på for at undgå seksualisering, nøje at overveje, hvad man kan fortælle om sig selv på studiet, og at skulle takle kønskrænkende og seksualiserende kommentarer. Flere studier viser en sammenhæng mellem dårlig psykisk trivsel og minoritetsstress (se fx Lick, Durso, & Johnson 2013).

Fra forskning i seksuel chikane og krænkelser i relation til køn ved vi, at det har store konsekvenser for dem, som krænkelserne går udover (Shaw et al 2018; Borchorst & Agustín 2017). I det følgende ser vi nærmere på de copingstrategier som kvinder på it-uddannelser udvikler for at kunne blive ved med at studere. Copingstrategier betyder her, at man tilpasser sin adfærd for at forsøge at minimere risikoen for at blive udsat for uønsket adfærd fra omgivelserne og for flere studerendes vedkommende også for at kunne holde ud at blive på studiet.

Copingstrategi: at holde sig væk fra studiet

Flere kvindelige informanter fortæller, at jargonen på studiet betyder, at de opholder sig på studiestedet så lidt som overhovedet muligt og fx laver gruppearbejde uden for studiets fysiske rammer. Nogle fortæller, at de fravælger sociale arrangementer, fx fredagsbarer. Enkelte af dem har deltaget i sociale arrangementer i starten af studiet, men har erfaret, at arrangementerne foregår på en måde, som ekskluderer dem. Cindy fortæller: "Jeg var til nogle få fredagsbarer, og jeg meldte mig fuldstændig ud. Det er det samme, man hører hver gang: 'Åh, fuck mand, din klamme bøsse, fik du ikke scoret en tøs?' og 'Jeg så, at du stod og snavede med en klam kælling ovre i hjørnet'."

Studieture og andre faglige kontekster, som involverer socialt samvær, er situationer, hvor flere informanter beretter om oplevelser med uønskede seksualiserende kommentarer fra deres medstuderende. Laura fortæller, hvordan mandlige medstuderende på en studietur kom med uønskede seksualiserende kommentarer og kaldte hende kønskrænkende ord: "... og så brugte jeg resten af studieturen på bare at sidde alene og læse og gå lidt rundt, så det sociale, det har jeg ikke gidet, det var for krævende."

Flere informanter fortæller, at den kønsnedladende adfærd hænger sammen med, at der på deres studier eksisterer en forholdsvis lille og fast gruppe af primært mandlige studerende, som står for introduktionsaktiviteter, afholdelse af fredagsbar og lign., og at denne gruppe bestemmer, hvem der lukkes ind i varmen, og hvem der ikke gør. Under et interview fortæller Lisa, at på hendes studie deltager de kvindelige studerende generelt ikke i de sociale arrangementer, fordi – som hun beskriver – de kvinder, der "kommer ind (i varmen), går på tur mellem fyrene", hvorefter de ikke længere er velkomne, medmindre de bliver kæreste med en af fyrene. Flere informanter fortæller, at en fast gruppe "styrer det sociale liv" og vælger, hvem der må være med, og hvem der ikke må. Amalie fortæller om det sociale:

” Det var vigtigt for mig i starten, men det der, man føler bare, man sådan træder ind og bliver vurderet, og det er virkelig ubehageligt, så jeg trådte ligesom ud af det og så sådan, 'så vigtigt var det heller ikke, hvis det var på det kompromis'.

De vurderende mænd og dét, at det er en forholdsvis fast gruppe studerende mænd, der kontrollerer det sociale samvær på studiet, tales her frem som en præmis, man ikke kan vælge fra. Amalie tilføjer, at "det kunne være fedt, hvis man kunne skabe noget andet, det er bare svært, det vil ikke kunne lykkes at skabe noget sådan, for det er ligesom bare den kerne, der står for det sociale".

At der skulle skabes "noget andet", bliver hermed gjort til en umulighed. Disse vilkår på uddannelserne hænger sammen med, at studiestederne overlader det til de studerende selv at stå for introduktionsaktiviteter og sociale arrangementer uden nogen rammer og regler omkring aktiviteterne. Vilkår, som betyder, at flere kvindelige studerende vælger at holde sig væk.

I surveyen angiver 78,7 pct. af de kvindelige respondenter, at de aldrig oplever de sociale arrangementer som krænkende eller ubehagelige. Men når en af strategierne for at undgå de krænkende situationer for flere af de kvindelige studerende er at holde sig helt væk fra sociale aktiviteter, kan man forestille sig, at tallet ville være højere, hvis flere kvinder deltog i de sociale arrangementer. 85,8 pct. af mændene angiver, at de aldrig oplever de sociale arrangementer på studiet som krænkende eller ubehagelige. En anden faktor, som har indflydelse på de studerendes oplevelser af sociale arrangementer som ubehagelige – og strategien med at holde sig væk – er alkoholkulturen på flere studiesteder. Vi har ikke i vores survey spurgt ind til alkohol, men da et stort antal respondenter af alle køn har skrevet, hvor ubehageligt de finder den udbredte alkoholkultur, har vi talt med de studerende om dette i de kvalitative interview. Flere studerende oplever, at deres ulyst til at drikke alkohol bliver eksklusionsgrund fra de sociale arrangementer.

Copingstrategi: baggy jeans og flere lag tøj

Nogle kvindelige informanter fortæller, at de overvejer, hvilket tøj de bærer på studiet, for bedst at undgå eller mindske vurderende blikke og (seksualiserende) kommentarer om deres fremtoning. Nogle angiver, at de ikke tager nedringet eller kort tøj på, men derimod flere lag løst tøj som fx baggy jeans. Risikoen er, at "man bliver husket og stikker ud" hvis man går

med make-up, "ser godt ud" eller har "for udfordrende tøj på". En kvindelig studerende på et studie omtales konsekvent som "hende med den røde kjole", fordi hun til en fest havde en "udfordrende" kjole på. Carina fortæller om overvejelserne:

” *Det er meget overlagt, hvad jeg tager på, noget der ikke viser for meget. I år var faktisk første år, hvor jeg valgte at gå i t-shirts, fordi at jeg har fået kommentarer om, at mine arme var for muskuløse. Men i år, hvor der er 30 grader varmt udenfor, tog jeg t-shirt på, men ellers plejer jeg altid at tage løstsiddende tøj på, mange lag, ikke noget, der viser bryster og røv for meget.*

Andre kvindelige informanter fortæller, at de ikke vil lade sig begrænse, og at det er vigtigt for dem "at fremstå kvindelige". Uanset hvilken strategi kvinderne vælger, synes dét, at de bliver vurderet og kommenteret på deres udseende og fremtoning, som en uundgåelig omstændighed. At det også har betydning for deres adgang til sociale sammenhænge på studiet, fremgår af Amalies fortælling: "Fordi det er mændene, som sidder og vurderer dig, og dem, der kommer ind, er i hvert fald ikke dem, der ikke passer ind i, hvordan en pæn kvinde ser ud."

Når man siger fra

Flere informanter fortæller, at de oplever, ikke at blive taget alvorligt når de siger fra. Mathilde forklarer: "Jeg synes at det er svært at gribe ind hver gang der sker noget, for det er ret ofte og jeg har ikke lyst til altid at være hende den sure kælling, du ved?".

Når nedladende kommentarer italesættes som jokes, betyder det at den eller de, som kommentarerne handler om positioneres som glædesdræbere; som dem "der ødelægger den gode stemning" når de siger fra – eller ikke griner med (Ahmed 2017). At indtage positionen som den der siger fra – og dermed være en glædesdræber - kan betyde eksklusion fra det sociale sammenhold på studiet. Et sammenhold, der på flere studier er bygget op omkring "værkstedshumor" og som indebærer kommentarer og jokes om kvinder. At være en glædesdræber indebærer dermed også, at de som siger fra, samtidig risikerer at stå udenfor det sociale sammenhold. En position som sandsynligvis kan være ensom og vanskeliggøre muligheden for at gennemføre studiet idet de studerende er afhængige af bl.a. at kunne arbejde sammen i grupper om opgaver. Når dét at sige fra overfor krænkende adfærd indebærer at de studerende positioneres som "overfølsomme", "præmenstruelle sure kvinder" og som nogen, der

"ikke kan tage en joke" og dermed som glædesdræbere som risikerer eksklusion fra sammenholdet, kan det bedste af de to onder være at lade de kønskrænkende jokes og kommentarer passere. I de kvalitative interviews spurgte vi ind til, i hvilken grad der bliver sagt fra over for chikane og krænkelser, hvem der siger fra, samt hvilke muligheder der er for at sige fra. Fx spurgte vi, hvordan mandlige studerende reagerer, når andre ytrer nedladende kommentarer. Lisa fortæller, at hun "har oplevet at blive forsvaret af dem fra min egen linje, når det er mænd fra de andre linjer og forelæsere, som kommer med sexisme."

I udsagnet ligger en forståelse af, at når mandlige medstuderende "siger fra", gør de det ved/for at "forsvare" kvinderne – frem for at sige fra over for en jargon, som legitimerer sexisme og nedladende kommentarer over for grupper af mennesker. En anden informant genkendte ikke situationen og forklarede, at på hendes studie (som har en stor overvægt af mandlige studerende) er de fleste "bystanders og ignorerer det".

I en undersøgelse konkluderer forskere, at det har store konsekvenser for kvinder selv at melde det, når de bliver udsat for seksuel chikane (Hart 2019). Det konkluderes, at kvinder ofte undlader at rapportere om at have været udsat for seksuel chikane, fordi de i så fald opfattes som mindre moralske, mindre venlige og med ringe sociale kompetencer. Hvorimod samme negative konsekvenser ikke rammer deres kolleger, hvis det er dem, som rapporterer den seksuelle chikane, deres kollega har været udsat for. Det har altså forskellige konsekvenser alt efter hvem, der siger fra. I vores kvalitative materiale understreges det, at man sættes i en meget udsat position, når man siger fra. I et fokusgruppeinterview med studerende kvinder spurgte vi om og hvordan man kan sige fra. Ellen fortæller: "I starten derude så sagde jeg ikke så meget, det var ligesom bare dét, der var stereotypen derude. Men nu, hvor jeg har været her længere, og jeg synes, det er vigtigt med flere kvinder inden for faget, så er jeg begyndt at svare igen, men i starten fandt jeg mig i det, og det var også sådan noget med, at man 'skulle kunne tage en joke', og det kunne jeg også godt, men når man har været der lang tid nok, så bliver man mere og mere bevidst om det, tror jeg".

En anden kvindelig studerende bemærkede følgende til Ellens udsagn: "Men når det er 200 studerende hver dag, så er det ikke bare en joke længere (...) Man kan godt mærke det efter noget tid." Flere studerende beskrev det som udmattende at sige fra. Det er ikke uden konsekvenser, fortæller de. Men når de studerende ikke siger fra, kan det af omgivelserne forstås som, at de accepterer jargonen. Flere af de studerende i de kvalitative interviews gav eksempler på, hvordan de kunne reagere på oplevelser med

chikane og krænkelser, hvilket bl.a. var at bruge humor og "at give igen". Blot at sige direkte "stop" synes illegitimt og forbundet med eksklusions-trussel. Det har konsekvenser. Informanternes fortællinger viser dog også, at dét at forsøge at sige fra ved hjælp af humor mange gange ikke har den virkning at kommentarerne stopper. Tværtimod indebærer sige-fra-strategierne med "humor" eller at "give igen" ofte en reproduktion af jargonen og de nedladende kommentarer.

Fortællingerne i de kvalitative interviews viser, at det har en stor betydning for kvinders trivsel, når de bliver udsat for kønskrænkende kommentarer, sexismen og seksuel chikane på deres studiesteder. Flere informanter beretter, at de bruger meget energi på at forsøge at undgå at blive konfronteret med ubehagelig og krænkende adfærd. Energi, som de derved ikke kan bruge på faglig fordybelse og engagement i studieaktiviteter.

Vores undersøgelse viser også, at det også har konsekvenser for mænd at sige fra over for jargonen. Også de risikerer nedladende kommentarer og at blive positioneret som glædesdræbere. Samtidig risikerer de at blive kaldt skældsord med feminine konnotationer. Fx illustrerer en survey-kommentar fra en mandlig respondent både, hvordan skældsord med feminine konnotationer bruges som middel til udskamning, samt hvordan folk, som siger fra, udråbes til glædesdræbere: "Folk skal stoppe med at være så svansede ... Lad være med at ødelægge det for os andre".

Mikael, mandlig informant, der er beskæftiget i it-faget, fortæller bekræftende, hvordan udskamningen virker effektivt til at lukke modstand ned: "Når man siger noget, får man vide, om man er bøsse, eller det generer en, og så holder man kæft med det."

De feminiserende skældsord rettet mod mænd har den konsekvens, at mændene i kulturel forstand afmaskuliniseres og dermed også udelukkes fra bestemte mandlige fællesskaber (Quinn 2002); nemlig dem, som er præget af "værkstedshumoren", som netop baseres på en fælles nedgørelse af kvinder. De mænd, der – ved fx at sige fra over for nedgørelsen af kvinder – udøver marginaliseret maskulinitet (dvs. de ikke "lever op til" den herskende, kulturelle forståelse af, hvordan mænd bør opføre sig) er altså i større risiko for at blive nedgjort og udsat for chikane (Borchorst og Agustín 2017; Quinn 2002).

Kvinder kan ikke kode

I gennem analysen er en gennemgående og meget tydelig dikotomi trådt frem: It-faglige kompetencer knyttes oftest naturligt til mænd, mens kvinder som udgangspunkt anses som inkompetente inden for it. I hvert fald de grene af it, som af de studerende omtales som "hårde". Denne forestilling træder frem i såvel survey som i interviews gennem kvindelige studerendes fortællinger om, hvordan de bliver talt om og til af medstuderende, forelæsere og i praktikker, og herunder hvordan kvinder og it italesættes. Flere kvindelige informanter forklarer, at de skal forsvare, hvorfor de er berettigede til at studere it, at "der skal mere til" for at overbevise undervisere, medstuderende og praktiksteder om, at "kvinder hører til" på studiet.

Amalie forklarer: "Der bliver kommenteret, at kvinderne 'gejler sig meget op', tager pænt tøj på og en masse make-up for at få fat i drengene, for at komme i grupper med drengene, så drengene ligesom kan lave arbejdet, ikk'?" Kvindelige it-studerende positioneres dermed som nogle, der enten ikke gider eller ikke kan selv.

I et andet interview fremkom en historie om en kvindelig studerende, hvis kæreste var en mand, som også studerede it. Den kvindelige studerende hørte "hele tiden" fra mandlige medstuderende kommentarerne "Du har da ikke skrevet det selv" og "Det var vel nok heldigt, at du havde nogen, som kunne lave dit bachelorprojekt for dig". Implicit i kommentarerne ligger en forståelse af, at det er utænkeligt, at en kvinde selv skriver sin it-opgave – når hun nu har en mand, som kan gøre det. Underforstået, at den mandlige kæreste bedre eller lettere ville kunne skrive opgaven.

Forståelserne af mænd som selvfølgelig havende it-kompetencer og kvinder som selvfølgelig i mangel på it-kompetencer trådte ligeledes frem i kommentarsporet i vores survey. Her nogle eksempler:

- ” Vi er bare på den linje, fordi vi er kvinder, og vi kommer til at arbejde for dem (de mandlige studerende), når vi kommer ud på arbejdsmarkedet.
- ” Jokes fra undervisere om, at det er mændene, der kan de tekniske ting, og at kvinderne ikke kan, under forelæsningen. Vi sidder sådan lidt og kigger på hinanden og er sådan lidt overraskede over at få sådan en kommentar, men det bliver ikke italesat.
- ” Drengene, de vil kunne komme ud og så få et arbejde, men kvinderne de måtte nok hellere finde sig en rig mand.

” Lige denne her opgave, det måtte nok hellere være drengene, der sad og lavede den, og så kunne kvinderne så sidde og kigge på imens.

” Så er der sådan en helt lille ting som, at alle de mandlige forelæsere, de siger altid 'han', der bliver aldrig sagt 'hun', altså sådan 'så når han skal sidde og kode det her'.

” Jeg synes, jeg har nogle eksempler fra undervisningen; når der er tale om nogen, der skal gøre det tekniske; så er det mænd, og når der er tale om kvinder, så er det sådan huslige opgaver eller make-up eller et eller andet, og det har bare været sådan småting, men det er stadig noget, man bider lidt mærke i.

I et test-interview inden udarbejdelse af surveyen erfarer vi, at "kvinder ikke kan kode" er et udsagn, man hører på nogle it-studier. Derfor blev respondenterne i surveyen bedt vurdere, hvor enige de er i udsagnet: "Man hører ofte 'piger kan ikke kode' på mit studie." At køn her har en betydning for perceptionen og dermed svaret på spørgsmålet, viser sig tydeligt ved, at 7,4 pct. af de kvindelige respondenter angav at være fuldstændig enige, mens 9 pct. angav at være delvist enige. Af de mandlige respondenter angav kun 0,4 pct. at være fuldstændig enige, mens 7,2 pct. angav at være delvist enige.

Forestillingen om mænd som naturlige kodere og kvinder som nogle, der ikke kan finde ud af at kode, er et af de udsagn, der går igen i de kvalitative interviews. Nogle af informanterne var enige om, at forestillingen om, at kvinder ikke kan "det tekniske", mens mænd anses som havende en art iboende naturlige tekniske evner, er forholdsvis udbredte på flere studier. Der var dog også informanter, som ikke kunne genkende dette billede.

De mest tekniske områder omtales som hårde, mens mere formidlingsorienterede og designmæssige områder omtales som bløde. Flere kvindelige informanter fortalte, at de i gruppearbejde ofte forventes at stå for at skrive rapporten, mens deres mandlige medstuderende står for kodeopgaverne. Der etableres et hierarki, hvor tekniske kompetencer fremhæves som noget, mænd naturligt besidder, og som noget, der anses som vigtigere end de mere "bløde" kompetencer, som knyttes til de kvindelige studerende. De mere "bløde" arbejdsopgaver tildeles oftere kvinder og regnes ikke for at være lige så vigtige som de hårde. Dette har den konsekvens, at de kvindelige it-studerende sættes i en position, hvor de skal forsvare sig – uanset hvilke grene af it, de beskæftiger sig med. En kvindelig studerende spidsformulerede dette i et fokusgruppeinterview:

” Så på den måde, så skal man både forsvare, hvorfor det man gør, det er vigtigt, hvis man faktisk gør det, som der er en stereotyp forestilling om, men du skal også forsvare, at du godt kan, hvis du gør noget andet ... Du skal forsvare lige meget, hvad du gør, og derfor synes jeg ikke, der er ligestilling, nej.

Talenttab

Et studiemiljø præget af kønskrænkelser og sexismen har en høj pris for den enkelte, men også for studiestederne, arbejdspladserne og for samfundet. Ud over en konsekvens som lavere trivsel, beretter flere kvindelige informanter om at blive på studiet "på trods". De fortæller om kvindelige medstuderende, som er faldet fra, og at de kun selv i kraft af solide netværk uden for studiet får opbakningen til at holde ud og hænge ved.

De stereotype forestillinger om kvinders (manglende) it-kompetencer har betydning for, om kvinder får lyst til at starte på studiet. Dette bliver fx tydeligt i forbindelse med events, der skal promovere studiet over for potentielle kommende studerende. En informant fortalte, hvordan en mandlig studerende på disse events forskelsbehandlede dem, som kom hen til studiestanden. Var det kvinder som kom, blev de rådet til at søge andre studieretninger, da "studiet nok var for hårdt for dem", mens mænd blev præsenteret for en begejstret tale om studiets fortræffeligheder.

Studiestederne risikerer også at miste de kvinder som alligevel finder vej til it-uddannelserne, fx når gæsteforelæsere fortæller de studerende kvinder, at de ingen fremtid har inden for faget. Eller når studiesteder ikke adresserer og håndterer kultur som legitimerer og normaliserer kønskrænkende kommentarer og chikane.

Især kvindelige studerende fortæller, at det har konsekvenser for deres trivsel. Men konsekvenserne gælder også studiestederne og arbejdspladserne, som går glip af nye talenter – enten fordi kvinderne aldrig starter på en it-uddannelse – eller fordi de giver op undervejs. Konsekvenserne gælder også mandlige studerende. Både de af mændene, som ikke trives med kønsstereotype kønsopfattelser – og de som rammes af dem. Men også de mænd, som umiddelbart fortæller, at de trives. Undersøgelser viser nemlig, at homogene miljøer forringer kreativitet, innovationskraft og trivsel (Se fx Luring & Villesèche 2019).

Samfundsmæssigt har det den konsekvens, at kulturen på nogle it-studier stikker en kæp i hjulet på forsøgene på at få flere kvinder inden for STEM-fagene, og at talenter tabes på gulvet.

Konklusion

Med undersøgelsen peger vi på forekomsten og karakteren af chikanerende adfærd og på ekskluderende normer inden for it-uddannelser. Tal og beretninger fra studerende vidner om, at der på nogle it-studier hersker en kultur, der normaliserer seksuel chikane og krænkelser baseret på køn, og at der dermed også sker en individualisering af ansvar. Det bliver den enkelte studerendes eget problem. Særligt kønskrænkende adfærd er ifølge undersøgelsens deltagere udbredt, og den viser sig i form af stærke stereotyper knyttet til faget og it-fagligheden, fx i kommentarer med stereotype udsagn om kvinders manglende it-kompetencer.

Kønsstereotype opfattelser hos de studerende har også sammenhæng med en seksualiserende omgangstone. De ekskluderende normer betyder, at kvindelige studerende lærer at rette et blik udefra på sig selv, med hvilket de må overvåge deres egen adfærd og risikovurdere, hvorvidt en given beklædningsgenstand, for meget make-up eller lignende kan føre til udskamning eller chikanerende adfærd fra deres medstuderende. Forskning viser, at dette udefra-på-sig-selv-blik for at forsøge at undgå seksualisering kan føre til minoritetsstress.

PROSA har i 2018 fået udarbejdet en analyse af forhold for LGBT+ ansatte indenfor it-faget som ligeledes peger på, hvordan stereotype normer fører til ulige forhold og muligheder for it-faglige afhængigt af identitet (Friis Christensen & Voergård-Olesen, 2018). Vi kan konstatere et stort sam-

menfald mellem hvordan stereotype kønsnormer skaber eksklusion og potentielt fører til minoritetsstress for såvel LGBT+ personer samt kvindelige it-faglige. Men ikke kun. Også nogle heteroseksuelle ciskønnede mænd mistrives i kulturer præget af jokes, seksualiserende og stereotype kommentarer om kvinder og med snævre kønsnormer hvilket også understøttes af mandlige it-fagliges oplevelser i rapporten om beskæftigede it-faglige (Knæk tonen - og koden for at få flere kvinder i it-faget).

Seksuel chikane og kønskrænkelser har konsekvenser for den enkelte fx i form af eksklusion fra fællesskabet på studiet. De, der bliver udsat for krænkelser, sættes i en svær situation, fordi de ved at gøre opmærksom på problemet risikerer at blive yderligere ekskluderede. Flere udvikler coping-strategier og lærer i en eller anden grad at leve med krænkelserne, bl.a. ved at gemme dem væk. Mange studerende ved ikke, hvad seksuel chikane er, og har ikke viden om deres rettigheder.

Undersøgelsen kalder på handling, da seksuel chikane og kønsrelaterede krænkelser skaber barrierer for studerendes trivsel, for rekruttering og fastholdelse af studerende og for muligheden for at bruge energi på at blive dygtige til faget frem for at skulle forholde sig til og håndtere chikane og stereotype positioneringer på grund af køn. Dermed peger undersøgelsen også på, at kønsstereotype kulturer med seksualisering ikke bare har konsekvenser for den enkelte, men også for faget som går glip af fremtidige it-talenter.

Et fokus på og viden om seksuel chikane og sexismehjælper

Der mangler viden både hos de studerende og på studiestederne, ligesom der mangler politikker og regler samt kulturforandrende tiltag, der kan dæmme op for problemerne.

Flere kvindelige informanter fortæller, at deres besvarelse af surveyen efterfølgende fik dem til at tænke efter og komme i tanke om episoder fra deres studietid, hvor de havde været udsat for krænkende handlinger fra mandlige medstuderende. Men at de, med surveyens fokus på seksuel chikane, nu kunne se at de hændelser, som de havde været udsat for, kunne identificeres som chikane eller sexismehjælper. Det hjælper med andre ord at sætte fokus på emnet, fordi det kan være med til at legitimere og identificere hændelser som chikane. Således er der behov for oplysning om og synliggørelse af seksuel chikane og kønskrænkende adfærd, hvilket også vil gøre det nemmere for udsatte at opsøge hjælp.

Iværksæt politikker, retningslinjer og rådgivning

Men fokuset på problemstillingen avler også modstand. Derfor kan fokus og oplysning aldrig stå alene. Det er vigtigt, at der formuleres politikker og retningslinjer for både undervisere og studerende. Herunder at der er tydelige konsekvenser ved udøvelse af seksuel chikane og kønskrænkelser. Flere studerende angiver, at de ikke ved, hvor de kan hente hjælp og rådgivning, og nogle studerende fortæller, at de er blevet overhørt og afvist, når de har rettet henvendelse til studiestedet om oplevelser med chikane. Dette peger på, at studiestederne må iværksætte tydelige organisatoriske foranstaltninger med vejledning og støtte til studerende som oplever chikane.

Kulturforandring – bryd med stereotype normer

Stu-di-est-ede-rne må modarbejde en kultur som reproducerer stereotyper og krænkelser. Et godt sted at starte er at sørge for, at personalet på studiestederne uddannes og trænes i at lokalisere og selv at undgå stereotyp forskelsbehandling på grund af køn. I arbejdet hen mod kulturelle forandringer på studiestederne er det afgørende at sætte fokus på at bryde de stereotype normer og at inkludere alle. Snævre normer for mænd og maskulinitet er med til skabe betingelser for og til at legitimere seksuel chikane og kønnede krænkelser. Snævre normer for kvinder og feminitet er med til at fastholde forestillinger om, at kvinder ikke hører til inden for it-faget. Ikke kun kvinder, men også mænd, som ikke føler sig tilpasse inden for snævre kønsnormer, udskammes og ekskluderes.

For at skabe gode studiemiljøer med plads til alle talenter er det helt centralt at fokusere på at forandre normerne. På side 11-13 i rapporten står en række konkrete anbefalinger, som kan hjælpe til at gennemføre de nødvendige kulturforandringer. Det handler samtidig om at få skabt nogle gode it-kulturer, som de studerende kan bære med sig ud på arbejdspladserne, hvor der er et kæmpe potentiale for at forbedre arbejdsmiljøet og dermed også fastholdelsen af it-talenter.

Litteratur

Ahmed, S. (2017). *Living a Feminist Life*. Duke University Press.

Arbejdstilsynet (2019). *Krænkende handlinger, herunder mobning og seksuel chikane*. At-vejledning 4.3.1. Sidst tilgået 03.02.2020: <https://at.dk/regler/at-vejledninger/kraenkende-handlinger-4-3-1/>.

Borchorst, A. & Agustin, L. R. (2017). *Seksuel chikane på arbejdspladsen: Faglige, politiske og retlige spor*. Aalborg Universitet.

Eriksen, M. & Madsen, J. K. (2019). *Trods gode jobmuligheder fravælger kvinderne stadig IT-faget*. Dansk Erhverv.

Egelund Siig, M. (2019). *Det kræver sin mand at være kvindelig iværksætter*. I POV, 19/11/2019

EVA (Danmarks Evalueringsinstitut), (2019). *Et nyt perspektiv på trivsel: Studierelaterede følelser på de videregående uddannelser*

Friis Christensen, J. & Voergård-Olesen, R. (2018): *Ud af skabet, ind i kampen - Undersøgelse af arbejdslivsvilkår for LGBT+ medlemmer i PROSA*. https://www.prosa.dk/fileadmin/user_upload/Politik/lgbt/146545_PROSA_Rapport_2018_LGBT_medlemmer_WEB.pdf

Hart, C. G. (2019). *The Penalties for self-reporting sexual harassment*. I: Gender & Society.

Hequembourg, A. & Brallier, S. A. (2009). *An Exploration of Sexual Minority Stress Across the Lines of Gender and Sexual Identity*. I: Journal of Homosexuality. 56(3):273-98.

HK Privat (2018). *Seksuelle krænkelser blandt HK/Privats medlemmer*. <https://www.hk.dk/aktuelt/nyheder/2018/01/29/seksuelle-kraenkelse-blandt-hkprivats-medlemmer>.

Iverson, S. V. (2012). *Constructing Outsiders: The Discursive Framing of Access in University Diversity Policies*. I: The Review of Higher Education, Vol. 35, No. 2.

Lauring, J. & Villesèche, F. (2019). *The Performance of Gender Diverse Teams: What Is the Relation between Diversity Attitudes and Degree of Diversity?* I: *European Management Review*, Volume16, Issue2.

Juel Jensen, K. M. (2017). *Under Overfladen*. HK Danmark. <https://www.ft.dk/samling/20161/almdel/LIU/bilag/46/1730046.pdf>.

Lick, D. J., Durso, L. E. & Johnson, K. L. (2013). *Minority Stress and Physical Health Among Sexual Minorities*. I: *Perspectives on Psychological Science*. Sage Publications. 8(5): 521-548.

Mahler, R., Voergård-Olesen, R., Birkedahl Scheel, S., Søndergaard, K. (2020). *Knæk tonen - og koden for at få flere kvinder i it-faget - Undersøgelse af trivsel, ligestilling og sexchikane blandt PROSAs medlemmer*.

Miner-Rubino, K. & Cortina, L. M. *Beyond Targets: Consequences of Vicarious Exposure to Misogyny at Work*. I: *Journal of Applied Psychology*. 2007, Vol. 92, No. 5.

Muhr, S. L., Guschke, B. L., Khalid, F. & Busse, K. (2018). *Let's talk about sexual harassment: An investigation on sexual harassment in the study environment at Copenhagen Business School*. https://cbswire.dk/wp-content/uploads/2019/01/Report_SH-at-CBS_draft3_slm.pdf.

Oxlund, B. (2019). *Køn: Status 2019*. Institut for Menneskerettigheder.

Pina, A., Gannon, T.A & Saunders, B. (2009). *An Overview of the Literature on Sexual Harassment: Perpetrator, Theory, and Treatment Issues*. *Aggression and Violent Behavior*. 14: 126-138.

Quinn, B. A. (2002). *Sexual Harassment and Masculinity: The Power and Meaning of "Girl Watching"*. I: *Gender and Society*. Sage Publications, Inc. 16(3): 386-407.

Reinicke, K. (2008). *Mænd der krænker: Refleksioner i kølvandet på #MeToo*. Samfundslitteratur.

Retsinformation.dk. *Ligebehandlingsloven*. Senest tilgået 03.02.2020: <https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=137042>.

Shaw, E., Hegewisch, A., Phil, M., & Hess, C. (2018). *Sexual Harassment and Assault at Work: Understanding the Costs. Briefing paper*. (www.iwpr.org)

Udenrigsministeriet (2017). *Pressemeddelelse: Til ledere, virksomheder og offentlige institutioner i Danmark*. <https://www.ft.dk/samling/20171/almdel/LIU/bilag/75/1868193.pdf>.

Voergård-Olesen, R. K. (2011). *Seksualitet og køn i arbejdslivet: om bekendelser i arbejdspladskulturen*.

BILAG 1

Fordeling af PROSAs studerende medlemmer i undersøgelsen fordelt på studiesteder

	Antal i undersøgelsen	Procent i undersøgelsen	Procent blandt PROSAs medlemmer
Copenhagen Business School (CBS)	5	1,2	1,1
DTU	4	1,0	0,9
Erhvervsakademi Cphbusiness	5	1,2	1,3
Erhvervsakademi Dania	8	1,9	3,1
Erhvervsakademi MidtVest	5	1,2	0,7
Erhvervsakademi Sydvest	12	2,9	2,6
Erhvervsakademi Zealand	6	1,4	1,6
Erhvervsakademi Aarhus	20	4,8	6,1
IT Universitetet	54	12,9	7,2
KEA - Københavns Erhvervsakademi	42	10,1	11,6
Københavns Universitet	52	12,5	10,1
Mercantec Viborg	1	0,2	0,6
Professionshøjskolen UCN	10	2,4	3,3
Roskilde Universitet	5	1,2	1,8
Syddansk Universitet	16	3,8	6,0
UCL Erhvervsakademi og Professionshøjskole	28	6,7	6,6
VIA University College	1	0,2	0,2
Aalborg Universitet	43	10,3	19,3
Aarhus Universitet	100	24,0	14,6

Bilag 2

Spørgsmålsbatteri om krænkende handlinger

Har du været udsat for en eller flere af følgende uønskede oplevelser i forbindelse med dit studie?

Vælg ét svar (ja/nej/ved ikke) for hvert udsagn:

- 1** At din krop, seksualitet eller dit udseende blev kommenteret på en måde, som du fandt stødende eller ubehagelig?
- 2** Krænkende eller nedladende verbale kommentarer om dit køn? (fx vittigheder om dit køn, eller nogen udtaler at dit køn ikke er egnet til et bestemt arbejde/opgave)
- 3** Der bliver vist billeder som du finder stødende i studiesammenhæng fx sexistiske eller pornografiske billeder? Har du været udsat for en eller flere af følgende uønskede oplevelser i forbindelse med dit studie?
- 4** Uønsket deling af materiale med seksuelt indhold om dig online/digitalt (fx Instagram, Snapchat eller andre sociale medier)?
- 5** At få tilsendt eller vist seksuelt eksplicitte billeder, fotos eller gaver, som du fandt krænkende?
- 6** Uønskede fysiske berøringer, omfavnelser eller kys?
- 7** Uønsket oplevelse hvor nogen har blottet sig (ved fx at vise deres kønsorganer)?
- 8** Uønsket oplevelse hvor nogen har presset dig til nøgenhed?
- 9** At nogen har forsøgt at tvinge dig til seksuelle handlinger (det kan fx være samleje, oralsex, analsex eller tvungen onani)?

At nogen har tvunget dig til seksuelle handlinger (det kan fx være samleje, oralsex, analsex tvungen onani)
- 10** Jeg har oplevet andre typer af uønsket seksuel adfærd

Bilag 3

Beskæftigede personer (ultimo november) efter køn, branche (DB07) og tid

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
I alt											
5 Information og kommunikation	102.448	98.545	99.498	99.761	100.375	100.823	101.565	105.874	109.193	111.158	114.542
58001 Forlag	19.696	18.176	17.951	17.219	17.178	16.980	15.854	17.024	16.030	14.924	14.651
58002 Udgivelse af computerspil og anden software	3.129	3.006	3.273	3.498	3.392	3.505	4.108	4.361	5.046	5.477	5.979
59000 Produktion af film, tv og musik mv.	6.938	6.992	7.436	7.599	7.972	8.105	8.467	8.743	8.969	9.253	9.496
60000 Radio- og tv-stationer	6.079	6.352	6.164	6.081	6.183	6.458	6.557	6.739	7.065	7.053	7.026
61000 Telekommunikation	16.509	15.776	15.369	15.047	14.292	13.800	13.107	13.193	13.095	12.965	12.976
62000 It-konsulenter mv.	46.146	44.269	45.136	45.391	46.177	46.434	47.327	48.882	51.375	53.747	56.070
63000 Informationstjenester	3.951	3.974	4.169	4.926	5.181	5.541	6.145	6.932	7.613	7.739	8.344
Mænd											
5 Information og kommunikation	70.041	67.793	68.889	69.605	69.899	70.381	70.870	73.836	76.120	77.518	79.713
58001 Forlag	10.702	9.963	9.776	9.392	9.436	9.391	8.705	9.367	8.744	8.100	7.926
58002 Udgivelse af computerspil og anden software	2.437	2.315	2.542	2.694	2.608	2.696	3.092	3.322	3.835	4.089	4.418
59000 Produktion af film, tv og musik mv.	4.382	4.390	4.669	4.831	4.981	5.072	5.280	5.431	5.557	5.699	5.810
60000 Radio- og tv-stationer	3.547	3.707	3.602	3.593	3.656	3.748	3.779	3.868	4.014	4.027	4.012
61000 Telekommunikation	10.602	10.363	10.314	10.286	9.878	9.588	9.096	9.242	9.205	9.108	9.065
62000 It-konsulenter mv.	35.758	34.387	35.164	35.589	35.989	36.239	36.855	38.034	39.637	41.304	42.824
63000 Informationstjenester	2.613	2.668	2.822	3.220	3.351	3.647	4.063	4.572	5.128	5.191	5.658
Kvinder											
5 Information og kommunikation	32.407	30.752	30.609	30.156	30.476	30.442	30.695	32.038	33.073	33.640	34.829
58001 Forlag	8.994	8.213	8.175	7.827	7.742	7.589	7.149	7.657	7.286	6.824	6.725
58002 Udgivelse af computerspil og anden software	692	691	731	804	784	809	1.016	1.039	1.211	1.388	1.561
59000 Produktion af film, tv og musik mv.	2.556	2.602	2.767	2.768	2.991	3.033	3.187	3.312	3.412	3.554	3.686
60000 Radio- og tv-stationer	2.532	2.645	2.562	2.488	2.527	2.710	2.778	2.871	3.051	3.026	3.014
61000 Telekommunikation	5.907	5.413	5.055	4.761	4.414	4.212	4.011	3.951	3.890	3.857	3.911
62000 It-konsulenter mv.	10.388	9.882	9.972	9.802	10.188	10.195	10.472	10.848	11.738	12.443	13.246
63000 Informationstjenester	1.338	1.306	1.347	1.706	1.830	1.894	2.082	2.360	2.485	2.548	2.686
Mænd											
5 Information og kommunikation	68%	69%	69%	70%	70%	70%	70%	70%	70%	70%	70%
58001 Forlag	54%	55%	54%	55%	55%	55%	55%	55%	55%	54%	54%
58002 Udgivelse af computerspil og anden software	78%	77%	78%	77%	77%	77%	75%	76%	76%	75%	74%
59000 Produktion af film, tv og musik mv.	63%	63%	63%	64%	62%	63%	62%	62%	62%	62%	61%
60000 Radio- og tv-stationer	58%	58%	58%	59%	59%	58%	58%	57%	57%	57%	57%
61000 Telekommunikation	64%	66%	67%	68%	69%	69%	69%	70%	70%	70%	70%
62000 It-konsulenter mv.	77%	78%	78%	78%	78%	78%	78%	78%	77%	77%	76%
63000 Informationstjenester	66%	67%	68%	65%	65%	66%	66%	66%	67%	67%	68%
Kvinder											
5 Information og kommunikation	32%	31%	31%	30%	30%	30%	30%	30%	30%	30%	30%
58001 Forlag	46%	45%	46%	45%	45%	45%	45%	45%	45%	46%	46%
58002 Udgivelse af computerspil og anden software	22%	23%	22%	23%	23%	23%	25%	24%	24%	25%	26%
59000 Produktion af film, tv og musik mv.	37%	37%	37%	36%	38%	37%	38%	38%	38%	38%	39%
60000 Radio- og tv-stationer	42%	42%	42%	41%	41%	42%	42%	43%	43%	43%	43%
61000 Telekommunikation	36%	34%	33%	32%	31%	31%	31%	30%	30%	30%	30%
62000 It-konsulenter mv.	23%	22%	22%	22%	22%	22%	22%	22%	23%	23%	24%
63000 Informationstjenester	34%	33%	32%	35%	35%	34%	34%	34%	33%	33%	32%

